

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2018. október • XXIX. évfolyam 10. (335.) szám

Ára: 330 Ft

- **Bajától Lewisburgig – Szöges Ferenc életútja (1. rész)**
- **Egy elfeledett bácskai olimpiai bajnok: Gombos Sándor**
- **Az utolsó bajai patológus: interjú Dr. Somosy Máriával**
- **A harmincéves háború hadművészete**

Tartalomjegyzék

- Kitérő – Utam Bajától Lewisburgig (Francis Soges önéletírása, 1. rész)..... 2
- A Sugovica elnevezéséről (Nebojszki László írása)..... 6
- Egy elfeledett bácskai olimpiai bajnok (Mayer János portréja Gombos Sándorról)..... 7
- Egy októberi pillanat, amelyben megállt az idő (Virág Tibor forrásközlése)..... 10
- „Mélységesen tisztetem az életet és az élet” (Sándor Boglárka interjúja Dr. Somosy Máriával)..... 11
- Latinovits János főispán visszavonulása (Sarlós István forrásközlése)..... 14
- Falkoner Xaver Ferenc bajai kiállítása elé (Jávor Anna kiállítás-megnyitója) 15
- A harmincéves háború hadművészete (Kenyeres Zsolt tanulmánya)..... 17
- A Gaia Klub (Hágen András „matematikai novellája”)..... 21
- Díszdiplomások 2018-ban (Fátrai Klára beszámolója)..... 22
- Kovászoljunk! – Az otthoni kenyérsütés fontosságáról (Szünder Dezső írása) 23

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számalszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Miniatűrök (részletek)

Szettele Katinka

11. az is elég

valamiért a parkok vonzanak
naturverbunden – itt így mondják
nézem az eső utáni zöld gyepet
ahogy elterül rajta a napfény
ha itt lennél, tollasozhatnánk
vagy leülhetnénk a padra
de ha csak itt vagy – az is elég
erre gondolok és
majdnem elütök közben
egy meztelen csigát

15. kérdés

azt hiszed, az ember
csak úgy van, vár, lesz
míg világ a világ
mégis mire
megkötözöl, visszatartasz
egy tapottat se tovább
engem ugyan nem
nehéz lesz így
megmagyaráznod
hogyan maradtál el
majd én megmondom
az odaadó gesztusoknál
például hogy elhiggyem
mit a közhelyeknek szokás
helyett visszakozol és
némaságra intesz
- szívem lángját elaltatod
testem vágyát megcsalatom -
mire vagy érdemes hát?

19. a dunánál

(sweet home)

nyikorgó szármycsapások
a folyó felett kacsák
sztereó gágogása
különben csend van és
hamisítatlan duna-illat
(a közeli szennyvíztisztító
szagáról nem beszélve)
egy motorcsónak berregve
kúszik a vízen, horgászok
egymásnak intenek
kiszáras ez, miniskanzennel
ne várj fényreklámot, sem
plakátmagányban ázó éjekelet
határol, ami meghatároz
mégis minduntalan
visszatévedsz

25. Vallomás

Kvarckristályok a
finomszemcséjű
homokban.
Feltörő források a
meder alján.
A tó vize lassan
ülekszik.
Lehorgonyoztál.

Tisztelt Olvasóink!

Szeretettel várjuk Önöket a Bajai Honpolgár-estek
során következő, második előadására.

Az előadás címe: A magyar őstörténet vitás kérdései

Előadó: **Szabados György** PhD, az NMI – **László Gyula** Intézet igazgatója és a Szent István Király Múzeum történész tanácsadója
Időpont: **2018. október 19., 18 óra**, Ady Endre Városi Könyvtár
További információkért figyelje a plakátokat, honlapunkat és facebook-oldalunkat!

Kitérő – Utam Bajáról Lewisburgig

Emlékirat-mozaikok egy bajai származású emigráns életéből 1. rész

■ Az alábbi sorok írója 1923-ban Baján született Spitznagel Ferenc néven, a városban jó nevet szerzett építészcsaládból. (Apja nevüket Szögesre magyarosította.) Kalandos életpályája során hosszabb ideig élt Ausztriában, Franciaországban, Belgiumban, majd Fekete-Afrikában is, számos sorsdöntő történelmi esemény szemtanújaként. Jelenleg az Egyesült Államokban él belga származású feleségével. Életútját angol nyelven örökítette meg, emlékiratainak egy részét lapunk rendelkezésére bocsátotta. Az itt közölt részletekből persze teljes pályakép és önéletrajz nem állhat össze, de sokat elárul, miképp is viszonyult a világhoz a bajai származására a mai napig is büszke emigráns, aki a Bajai Honpolgárnak ma is rendszeres olvasója.

Francis Soges

Angolból fordította: Mayer István I. Magyar hazámban (1923-1947)

■ Az Osztrák-Magyar Monarchia bukása után járunk. A birodalmat uraló Habsburg-monarchiát az első világháborút (1914-1918) követően feldarabolták. A Monarchiával a Német-Római Birodalomig visszavezethető politikai rendszer utolsó maradványa is eltűnt. Utolsó uralkodója, Károly, Isten kegyelméből Ausztria császára és Magyarország királya utoljára szülővárosomban, Baján taposta elvesztett birodalma földjét. Nekem azt mondták, hogy a Duna partjához vezető lépcsőről Károly egy brit hajó fedélzetére lépett, amely száműzetésébe vitte.

A korábbi pluralisztikus, etnikailag kevert társadalmak utódként úgymond nemzetállamokat hoztak létre. Így mindenkinek el kellett döntenie, melyik nemzetállamhoz vagy etnikai csoporthoz tartozik, kinek teszi le a hűségcsöket. Az eredmény: lakosságcserek és népvizsálások.

Bizonytalan elvekre épülő új világrend kezdődött, amely magában hordozta a második világháborút (1939-1945) fellángolásának csíráit. A múltat nosztalgikus felhanggal emlegették – ezt idézi fel többek közt a *Verklungenes Wien* (Ernst Marischka 1951-es, az első világháború előtti időszakra emlékező nosztalgikus filmje, magyar címe *A tovatűnt Bécs*, de abban az időben Magyarországon nem mutatták be – a szerk.), azt hangoztatva, hogy bár lehet élni a régi Bécs nélkül, de vajon érdemes is? Vajon az *Untergang des Abendlandes* (magyarul: *A Nyugat alkonya – a szerk.*) tanúi vagyunk, melyet *Oswald Spengler* jövendölt meg a civilizációk felemelkedéséről és bukásáról szóló klasszikusában?

A nagy októberi szocialista forradalomhoz fűzött reményeket porrá zúzta a bolsevik terror, a csalárdság és a nélkülözés. A nyugati kapitalista világot legsúlyosabb gazdasági krízise, a harmincas évek nagy válsága temette maga alá. A kétségbeesés után Kö-

zép-Európában a faszizmus hamis ígéretei kérészetű eufóriát váltottak ki, de mindez visszafordíthatatlanul az önpusztító agresszióhoz vezetett. Az események a háború képét vetítették elő – amely irracionális, egyúttal mégis egyszerű és megszokott válasz a társadalmi és gazdasági nehézségekre. Ezek voltak a kilátások zsenge ifjúkoromban. Fel kellett tenni az egzisztenciális kérdést: van értelme az életnek és a küzdelemnek ilyen sötét csillagzat alatt?

Az I. rész soron következő fejezetei végigvezetik az olvasót születésemtől (1923) kamaszkori tanulmányaimon át addig a végzetes pillanatig, amikor 24 évesen (1947-ben) elhagytam hazámat egy ismeretlen jövő kedvéért. Ebbe a szakaszba soroltam a *Stella Matutina*-beli (a név jelentése: hajnalcsillag – a szerk.) rövid, de meghatározó iskoláztatásomat is. Egy jezsuiták által működtetett intézet és középiskola volt ez az ausztriai Feldkirchben, itteni tartózkodásom megújította és sokkal szélesebbre tárta világképemet szülőhelyem bezárkózó, szűk látókörű világánál. Itt érlelődött meg bennem tudat alatt a gondolat, hogy az Ígéret Földjét keresve meg tapasztaljam az ismeretlent. Nem lehetek elég hálás apámnak, aki meghozta a döntést és a szükséges áldozatot, hogy Feldkirchbe küldjenek. (A szerző apja Szöges/ Spitznagel János, városunk egykori jeles építész volt – a szerk.)

Szerencsére megmenekültem a háború pusztításától, átvészelttem utözöngéit is. A feldkirchi élményeimből fakadó ellenálló attitűd meghatározó volt életem további részének zűrzavarai és szorongatásai idején. Szilárd kitarthatásomat, hogy ki-

törjek korlátaimból, csak fokozták az események kaotikus fordulatait. Az egyén nemigen választhatja meg, hogy magával ragadja a történelem sodrása, vagy biztos kikötőből kísérheti figyelemmel azt. Engem határozottan elragadtak az események örvényei. A viharos történelem érdekes meséket szül. Ahogy egyre gyorsabban közeledtünk a háborúhoz, anyám kezdetben fellelkesült, hogy részese lesz a történelem menetének. De ahogy elfajultak a dolgok, már legszívesebben kimaradt volna belőle. A magam részéről így, hogy felülkerekedtem a kataklizmánokon, mostanra úgy érzem, mindez gazdagította életemet. Nagy ára volt, de kitágította a létezésre vonatkozó perspektívámat. Mindennek eredményeképpen megnőtt elkötelezettségem az igazság, az egyéni felelősség és a társadalmi igazságosság iránt. Ezzel párhuzamosan erősödött együttérzésem a megalázottak és az elnyomottak iránt.

Ilyen háttérből néztem sorsom elébe.

[...]

A Stella Matutina (1933-1935)

Osztálytársaim – A vágányok rossz oldaláról

A diákság zömmel osztrákokból, svájciakból és németekből állt, de voltak más országokból származók, köztük amerikaiak is. A közös nevező, amely a sokszínű csoportot összetartotta – így tanították nekünk –, hogy valamennyien római katolikusok voltunk. A diákság magját főleg a felső társadalmi osztályok, nagypolgárok, tőkések és arisztokraták gyermekei alkották.

Mint Magyarországról érkezett, feltörekvő kispolgári családból származó gyerek, egyértelműen különleges kisebbséget jelentettem osztálytársaim számára. Európában az az előítélet uralkodott, hogy nyugatra féltékeny csodálattal, míg keletre lekicsinyléssel, lené-

A Stella Matutina jezsuita intézet Feldkirchben

zessel tekintettek. Igen fiatalon szembesül-nöm kellett ezzel. Akkor ezt ténykérdésként kezelték (azt hiszem, most is így van). Ez a hosszú történelmi előzményekkel bíró előítélet nagy szerepet játszott a század első felének háborús tűzvéseiben. Hamar felderengett bennem, hogy magyar lévén a határ rossz oldalára születtem.

A Coudenhove-saga

Sok barátságot kötöttem; a legfigyelemre-méltóbb köztük *Jacky Coudenhove*-hoz fűzött. Jacky sokkal magasabban állt nálam mind tudás, mind a társadalmi ranglétrán elfoglalt helye szerint. Német-osztrák arisztokrácia és amerikai pénztöke keveredett benne. Édes-
apja, Coudenhove grófja fizikus volt, az első világháborút megelőzően Kaliforniában lakott. Ott találkozott Bay-jel, egy Nyugat-Connecticutból odaköltözött bankár gyönyörű lányával, akit feleségül vett. Az ifjú pár Kaliforniából Arizonába telepedett át, ahol Coudenhove kifejlesztett egy új rézfinomító eljárást, és réziparral kezdett foglalkozni. A rézzel végzett munka mérgezéssel és elgyengüléssel járó betegséget okozott neki. A háború után a család Németországba, a württembergi Ratzenried-kastélyba költözött.

Jacky második nyelvként beszélte az angolt. Lenyűgöző történeteket mesélt nekem a családjáról, édesapja tudományos munkájáról, az egykori Kalifornia és az amerikai Vadnyugat életéről, indiánokról és kalandorokról. Egy alkalommal meglátogatt bennünket Bay a Stellában; szép volt, elegánsan öltözött. Feltűnő, széles karimájú kalapot viselt. Hozott magával egy ízletes „Kaffee-Torte”-t, amelyből én is kaptam egy szeletet. Mindez új és izgalmas élmény volt számomra.

Jacky-nek volt egy nagybátyja, a család Coudenhove Calergy-féle ágából. *Coudenhove Calergy* a páneurópai mozgalom, az Európai Közösség és az Európai Parlament ideológiai előfutárának megalapítója volt. Tudok róla, hogy később *Winston Churchill* is támogatta a mozgalom törekvéseit. Jacky beszélt nekem nagybátyjáról és a mozgalomról, de persze még túl fiatalok voltunk ahhoz, hogy felfogjuk annak távolra mutató politikai vonzatait.

Jacky a világ izgalmas területeire nyitott számomra ablakot. Megismerkedtem az európai arisztokrácia „*nobless oblige*”-ével, a kalandból, szabadságból és a boldogság hajszolásából összetevődő „*amerikai álommal*”, az „*amerikai Vadnyugat határvidékével*”. Mindez mély benyomást gyakorolt rám. Arról álmodoztam, hogy majd magam is megtapasztalom a határokon túli kalandos, szabad életet. Kalifornia aztán valóban az Ígéret Földjére vezető utam része lett.

[...]

Diákélet a háború idején (1941-1945)

Véget ért 1944 nyara, az ősz gyönyörű vén-asszonyok nyarába nyúló időt hozott. Az élet továbbra is szépnek tűnt, az emberek próbáltak megfelekedezni az előttük álló bizonytalan jövőről. A frontvonal rohamléptekben szűkülte össze a Német Birodalom körül. Vajon ki éri el előbb Magyarországot: a Vörös Hadsereg keletről vagy a nyugati szövetségesek, akik az olasz frontról érkeznek dél felől? Itt-ott még mindig reménykedtek benne, hogy ha a németek feltartóztatják az oroszokat, talán a nyugati szövetségesek érkeznek meg előbb. Az 1944-45-ös tanév ilyen félelmek és vágyálmok közepette kezdődött.

Budapest ostroma (1944-1945 tele)

Előhang

A következő fejezet kaotikus és töredezett, amint a leírt események is azok voltak. Budapest ostroma kétségtelenül életem legdrámaibb, szomorú időszaka volt – nemcsak a tengernyi esemény összetorlódása, hanem azok szélsőséges volta és messze ható következményei miatt is. A fejezetben szerteágazó témák keverednek – csupán az időszak köti őket össze. A témák alapvető történésekből tevődnek össze, melyeket csak az átél borzalmas körülmények miatt fogtam fel. Budapest ostroma életem mélypontja volt, amely nem hagyott számomra más választást, mint hódítani vagy elveszni. A *Quarterly Journal of Military History* 1999. téli 11. kötetének második számában jelent meg *Peter B. Zwack Budapest ostroma* című cikke. A hivatásos történész összefoglalója Budapest ostromát a második világháború legkegyetlenebb csatái közé sorolja. A lapszám egy másolata megtalálható gyűjteményünkben is.

Csak túlélni

Az alvilág

A nyilas hatalomátvételt követően megszűnt a politikai élet az országban, az utcákon egyre inkább anarchikussá váltak a viszonyok. Tudtuk, hogy a „felszabadítást” a Vörös Hadseregtől várhatjuk, ez a tény a legtöbbeket összezavart, megrémített és az ésszerűtlenségig elbizonytalanított. Egyesek megpróbáltak nyugatra menekülni egy biztos kikötőben bízva, mások a nácizmustól a kommunizmusba való átmenet kínját próbálták racionalizálni. A legtöbben azonban a homokba dugták a fejüket, és nem akartak belegondolni abba, mire lehet számítani. Valamennyiünk számára a napról napra való túlélés lett a kötelesség.

Úgy éreztük, a Nyugat, pontosabban *F. D. Roosevelt* amerikai elnök elárult és eladott bennünket, kirívó közömbösséget tanúsítva a Közép-és Kelet-Európát formáló történelmi erők iránt. Az elárultság érzését óriási mértékben növelték az orosz megszállást követő események és Európa későbbi felosztása a hidegháború során. A leggyötrőbb kérdés

Albert Caquot, a kor jeles építésze, Szöges Ferenc remélt pártfogója

azonban az volt, hogy Budapest csatatéré válk-e vagy sem. Fel kellett készülnünk a legrosszabbra. *(A szerző és családja 1944-ben már Budapesten élt – a szerk.)*

(...) Jobb ötletnek tűnt minden esetre óvóhelyet építeni, ezt is tettük. A pincészigetig érő, a ház külső falához illeszkedő gödröt ástunk a telek felső végében. Egy méter vastag betonréteggel fedtük be, melyre föld került, így barlanggá vált. A barlang bejárata a pincéből nyílt egy gázbiztos fémajtón át. Ez az óvóhely felbecsülhetetlen értékűnek bizonyult a háború következő szakaszában.

Csatatéré lettünk

1944 karácsonyának közeledtével a front délkeletről elérte Budapest határát. Már hallottuk, még tompán és csak időszakosan a nehézüzerség sorozatait. Karácsony napján a Minerva utcán sétáltam, amikor megállított a svéd nagykövet sofőrje. Izgatott volt. Azt mondta, a nagykövettel együtt épp a Svábhegyről érkeztek vissza. A várost körbevették, és csaknem keresztüzzbe kerültek. December 24-ével a Vörös Hadsereg ostrom alá vette Budapestet. Ez volt a legrosszabb forgatókönyv, amire számítani lehetett, hogy Budapest egy hosszú ideig elhúzódó csata helyszíne lesz. Vérfagyasztó kilátások voltak ezek, hiszen akkor már ismertük a sztálingrádi, leningrádi és odesszai csaták történetét.

Leszállt az éj, és a csata véget ért. Távoztak a harcoló csapatok. Számunkra, egyének, családok és az egész társadalom számára teljesen új helyzet jött létre, új paradigmával és szabályrendszerrel. Meg kellett tanulnunk kezelni az új helyzetet és elkerülni a csapdáit. Utunk rettenetesen kockázatos volt, sokaknak a pusztulásba vezetett. A csata utáni reggelen új, bizonytalan kezdetét vette a történelmi mélypontot követő sorsunk. De profundis clamo... *(A mélységből kiáltok fel hozzád – a szerk.)*

[...]

A tavasz új életet hoz (1945-1947)

Távózás

1947 tavaszán a családom de facto megkezdte annak előkészítését, hogy elhagyjam Magyarországot. A motiváció magától értetődött, de bizonytalan volt, mi várt rám, és az utazást követi-e majd visszatérés. Jóval nagyobb erők irányították sorsomat, mint amelyeket befolyásolni tudtunk volna.

Ki kellett találnunk egy fedőtörténetet az elutazásomra. Az volt az ötlet, hogy Franciaországba mennék, hogy ott a nagy francia mérnök, Freyssinet kezei alatt tanulmányozzam az előfeszített beton-technológia legújabb rejtjelmeit. (*Eugène Freyssinet a kor egyik legnevesebb szerkezetépítő mérnöke volt – a szerk.*) Az Ipari Minisztérium támogatót, az egyetem támogatót, a Francia Nagykövetség nagyon készséges volt. Sőt, a francia kulturális attasétól kaptam egy személyre szóló ajánlólevelet egy másik nagy francia mérnökhöz, a Francia Akadémia tagjához, Albert Caquot-hoz. (*Caquot-t fél évszázadon keresztül „a legnagyobb élő francia mérnöknek” nevezték, számos hid és más vasbetonépítmény mellett ő tervezte például a világhírű Rio de Janeiro-i Megváltó Krisztus-szobrot is – a szerk.*)

1947 őszt politikai téren a vihar előtti csend jellemezte. Csodás módon sikerült minden úti okmányomat és a vízumomat rövid időn belül beszerezni és érvényesíteni, hogy Franciaországba indulhassak. Mint a régi szép időkben, menetrendszerű, hálókocsis vonatjáratot vezettek be Budapestről Velencébe. Olyan alkalom volt ez, amelyet nem hagyhattam ki! Elhatároztuk, hogy 1947. november 2-án, mindenszentek után indulok el Velencén keresztül. A vonat a Déli pályaudvarról indult. A pályaudvar csak néhány sín párból állt; az épületek még romokban heverték. Meleg, nyári délután volt. Csak kevesen ültek a vonaton. A szüleimmel mentem az állomásra, majd elfoglaltam helyemet a fülkében. A búcsú szívfájdító volt. Találkozunk még? Nem akartunk belegondolni. Megöleltük egymást, aztán a vonat éppen időben, gőzfelhő kíséretében elindult. Hosszasan integettünk egymásnak, aztán magányosan visszavonultam a fülkébe.

A vonat a szépséges dunántúli vidéken haladt keresztül. A fülkében ültem, eltökélten, de hullámzó érzelmekkel szívemben. Emlékek és az előttem álló vállalkozás izgalma kavargott bennem. Mindezzel együtt bizakodó várakozással tekintettem a jövőbe.

A határ előtti utolsó megállóhely Nagykanizsa volt. Itt a legtöbb utas leszállt, a vonatból csak néhány vagonot hagytak meg. Mire a kocsik elérték a határt, beköszöntött az este. A magyar vámos némileg csodálkozott, amikor meglátta a csomagomat. Azt hitte, az enge-

délyezettnél több élelmiszert vittem magammal, így megszabadított egy csomag cukortól. Nem haragudtam rá. A közjáték és a rendőri ellenőrzés után a jó magyar személyzet távozott, a vonat pedig ott maradt a síneken, várakozott. Azóta tudom, csak kevés vonatot indítottak Budapest és Velence között, mielőtt jó okkal leállították a járatot. Szerencsém volt, hogy még átjutottam.

II. Egzisztenciát keresve (1947-1951)

Audaces fortuna adjuvat (*Bátraké a szerencse – a szerk.*)

Bevezetés: Egy döntés, melyet sosem bántam meg

Elhagyni a hazát sokkal többet jelent, mint csupán átlépni az ország határait. Azt jelenti, hogy magunk mögött hagyjuk a kultúránkat és az életmódunkat, kialakult társadalmi kapcsolatainkat és mindenekelőtt családunkat és rokonságunkat. Kész voltam erre a lépésre, sőt, izgatott, ám ahogy eljött a végső pillanat, elnehezült a szívem. Visszatekintve még mindig látom szüleimet, amint könnyes szemmel állnak, ahogy 1947. november 2-án a vonat kigördül a budai Déli pályaudvarról. És mégis a szerencsésebbek közé tartoztam, hiszen vonattal menekülhettem el!

Különös utam Párizsba

A partizánok földjén át

1947. november 2-án, Mindenszentek másnapján elhagytam Budapestet, ott ültem egy vasúti kocsiban, valahol a senki földjén Magyarország és Jugoszlávia között. Leszállt az éj, a néhány zárt ajtajú vagon mozdulatlanul állt, nyugtalanító csend közepette. Egy idő után dübörgést hallottam, majd egy ütközést éreztem, aztán a gőzfelhővel együtt visszatért az élet a vonatba. A szerelvény újból elindult, majd egy idő múlva ismét megállt, de ezúttal egy állomáson.

Kinéztem a függöny hasítékán át. A félhomályban szedett-vedett jugoszláv partizán katonákat láttam őrizni a vonatot. Hátborzongató meglepetés volt. Határrendőrök, vámtisztviselők és más azonosíthatatlan, barátságatlan kinézetű alakok kapaszkodtak fel a vonatra. Szavak és jelek segítségével megpróbáltam megfelelő választ adni a kérdéseikre, végül átmentem a határellenőrzésen. A művelet végzettségével a határőr személyzet elhagyta a még mindig mozdulatlan, partizánok őrizte vonatot. Elálmosodtam, és lefeküdtem aludni. Amikor fölébredtem, lassan, de újra ment a vonat, egy számomra teljesen ismeretlen vidéken keresztül. Visszafeküdtem. Amikor legközelebb felébredtem, a vonat a nyílt pályán állt meg. Hajnalodott, a félho-

mályban hegyvidéki táj sziluettjét pillantottam meg. Úgy gondoltam, a Karszt-hegységben lehetünk, melynek erdőit még a római korban kiirtották, mostanra csak a csupasz mészkősziklák maradtak meg. Megint a senki földjén voltunk, közeledtünk a szövetségesek által ellenőrzött trieszti zónához. Nyilvánvalóan jogi problémák merültek fel azt illetően, ki felelős a vonat ügyeiért, így a járművet jó néhányszor előre-hátra tologatták. Óráig vesztegeltünk. Benne jártunk a reggelben, mire végre beértünk Triesztbe, amelyet akkor a britek ellenőriztek.

Tovább Velencébe

Sokáig, több órán át tartózkodtunk Triesztben. Megengedték, hogy megnézzem a várost. Lementem a kikötőbe, és végigsétáltam az üres mólón. Ezen a késő őszi napon láttam először a Földközi-tengert azóta, hogy anyámmal 1927-ben Abbáziába utaztunk. Trieszt, a szép mediterrán fekvésű, klasszikus építészeti vonásokkal bíró város, melyért Olaszország és Jugoszlávia is harcba szállt, élettelennek tűnt.

A vonat a délután közepén folytatta útját, ezúttal villanymozdony vontatta. Ahogy a földközi-tengeri partokon kanyarogtunk, elhaladtuk az acélmalmairól híres Montfalcone városa mellett. A modern ipari komplexum nagy hatást gyakorolt rám. Itt építette meg batiszkádját Piccard professzor, tudomásom szerint a világon elsőként. (*Auguste Piccard a sztratoszféra és a mélytenger kutatásáról híres svájci fizikus, akinek találmányai révén a búvárok a tengerek addig nem ismert, mélyebb rétegeibe is biztonsággal eljuthattak – a szerk.*) Az esti sötétségben gördültünk be Velence *Venezie Santa Lucia* állomására. Budapest nincs túl messze Velencétől. Normál esetben ugyanebben az időpontban kellett volna megérkeznünk, csak egy nappal korábban. A Budapest-Velence járat ilyen ellenséges körülmények közepette nem volt sokáig fenntartható, és néhány próbamenet után le is állították. Szerencsés kedvezményezettje voltam a háború utáni rövid életű optimista kísérletnek.

- Folytatjuk -■

A szerző és felesége napjainkban

A Sugovica elnevezéséről

Nebojszki László

■ Folyóiratunkban különböző céllal már többen foglalkoztak a városunk alatt csörgögő Duna-mellékággal, közülük többen és többféleképpen magyarázták annak névadását. *Bárdos Ferenc Honnan ered a Sugovica elnevezés?* című, 1990. júniusi számunkban megjelent cikkében több eredetlegenda rövid ismertetése mellett megemlíttette a szláv suga vodica ('rühes, piszkos vízecske') változatot. *Solymos Ede Vodicitól Mária Könnyéig, Sugovicától a Kamarásdunáig* című, 1994. júliusi írásában a szerb megszállás utáni névváltoztatási törekvéseken túl további Sugovica etimológiákat adott meg. *Sarlós István* az 1921. augusztus 19-én távozott szerb megszállók utáni viszonyokat, valamint az 1923. augusztus 20-án megtartott díszközgyűlés kivonatát ismertette – ebben benne van a Sugovica és a Vodica névváltozásáról szóló határozat – folyóiratunk 2013. augusztusi számában közölt munkájában.

Az előzőekhez kapcsolódik az 1877-ben született *Böröcz Mihály* királyi műszaki tanácsos, a Bajai Folyammérnöki Hivatal vezetőjének 1929 decemberében készült műszaki leírása a bajai Kamarás-Duna (a Sugovica akkori elnevezése, amely szerinte helyesen Sugavica) rendezésével kapcsol-

latban (a tanulmány a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltár Bajai Fiókleveletár „A megyei törvényhatóságok és törvényhatósági jogú városok” című iratanyagban a IV. 1416. jelű raktári egység Baja Város Mérnöki Hivatala iratainak 4078. számú dobozában található). A mérnök a szabályozás témáját alaposan körbejárta, jelen írásunkban a cikkünk címével kapcsolatos részt közöljük munkájából:

„A műszaki kérdés taglalása előtt talán nem lesz felesleges egy kis történelmi visszapillantás arra az időre, amikor még a Kamarás-Duna – Sugavica néven – a Dunának jelentéktelen mellékága volt.

Az imént írt »Sugavica« szó nem téves leírás a még fentebb írt »Sugovica« helyett, mert a rég mult időbeli elnevezés tényleg »Sugavica«. Ez az elnevezés olvasható le az 1826-28. években készült Vásárhelyi-féle térképekről is. Jelentése pedig nem egyéb, mint »rühes vízecske«.

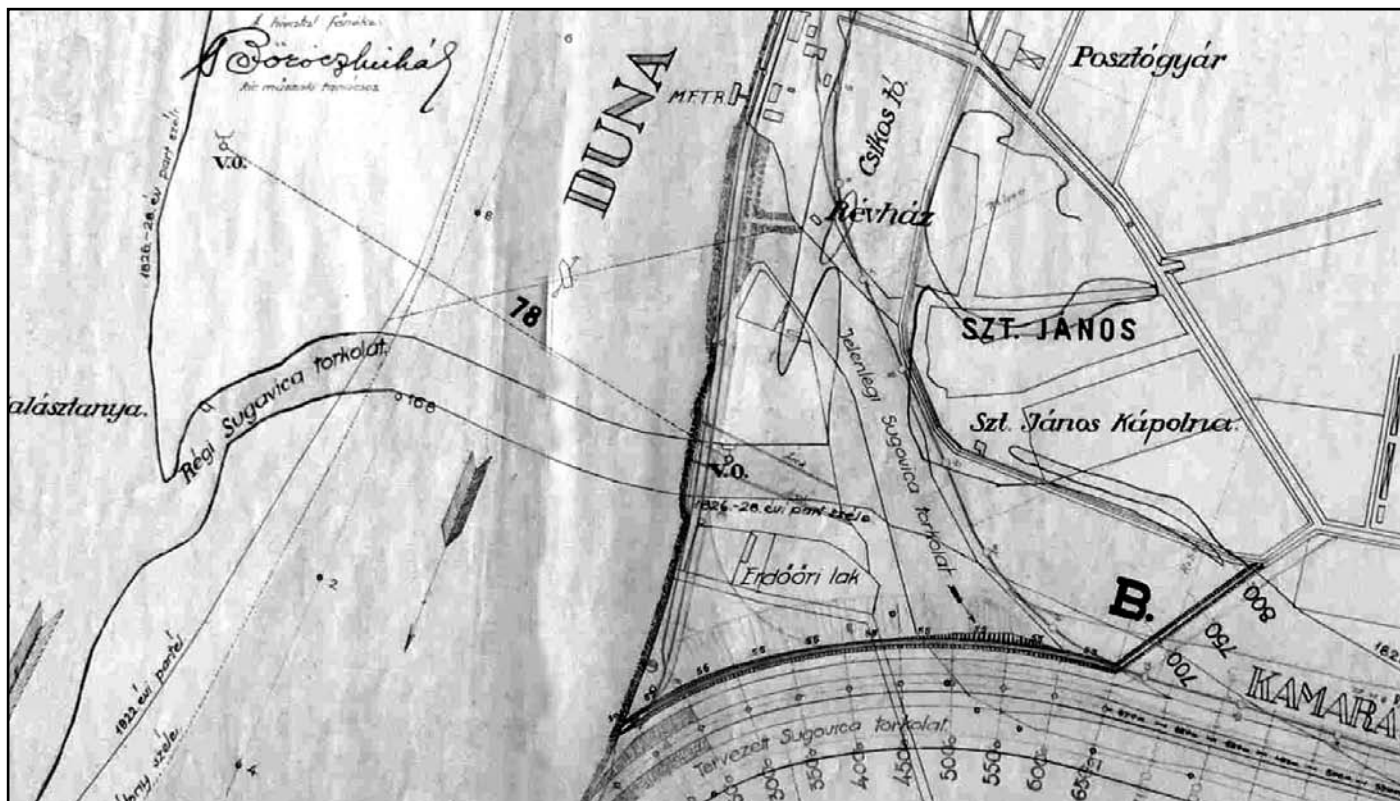
Ugyanis »sugavica« szláv eredetű származék szó, melynek töve »suga«, magyarul: rüh. Ebből a melléknév: »sugav«, melynek nőnemű alakja: »sugava« vonzása a vele kapcsolatba hozott »voda« ugyancsak nőnemű főnévnek; »ica« kicsinyítő képző, mely a »vodá«-hoz ragasztva adja a »vodica«: »vizecske« szót. A »sugava vodica« összevo-

násból keletkezhetett aztán a »sugavica«. Idők folytán a nép nyelvén az »a« átalakult »o«-vá és lett a nagyon is prózai jelentésű »Sugavica«-ból »Sugovica«, mely szónak a mai nemzedék, némi költői fantáziával, regényes eredetet is hajlandó tulajdonítani, elmélkedve a réti csárdásné szép Vica lányáról, aki a betyárok búvóhelyét a pandúroknak besúgta és ezért egy megmenekült rabló által a vízbe fojtott. A nép aztán a vizet a beléfojtott Sugo-Vicáról Sugovicának nevezte volna el.

Tárgyilagossá esszel gondolkozva sokkal kézenfekvőbb a Sugavica elnevezés, mely kétségkívül azt akarta kifejezésre juttatni, hogy az a víz, mely ebben a mellékágban lefolyt, nem élénken folyó, nem csörgögő tiszta, hanem lomhasága és a város alatti szennyeződése folytán fertőzött, tisztátalan víz volt.

Tévedés volna tehát azt hinni, hogy a Kamarás-Duna mai közegészségellenes állapota tisztán a Ferencz Csatorna törvény /1870: XXXIV. t. c./ alapján létesített viziművek következménye.

A tisztátalan vízzel folyó meder már ős idők óta fogva megvolt, tagadhatatlan azonban, hogy a város fejlődésével a víz tisztátalansága szerfelett megnövekedett.” ■

Az 1929-ben készült térképen jól látszik a múlt, az akkori jelen és a tervezett jövő: az 1826-28. évi felmérés szerinti régi Sugavica-torkolat, az 1929. évi (a vázlaton jelenlegi a felirata) és az akkor tervezett Sugovica-torkolat (2018-ban ez a kiépített)

Egy elfeledett bácskai olimpiai bajnok

50 éve hunyt el Gombos Sándor

■ A 20. századi magyar vívósport annyira gazdag kiemelkedő, korszakos egyéniségekben, hogy saját koruk kiválóságainak, akár olimpiai bajnokoknak a neve is könnyen feledésbe merülhet árnékukban. A mi bácskai régiónk a második világháború előtt nem tartozott a magyar sport fellegvárai közé, ám így is akadtak sportemberek, akik innen indulva sportáguk legmagasabb csúcsait is ostromolhatták. A zombori születésű, idén fél évszázada elhunyt DR. GOMBOS SÁNDOR kardvívó olimpiai bajnok mindkét tekintetben érdemes a figyelemre, hiszen az 1920-as években a világ legjobbjai közé tartozott, ám mára a nevét leginkább csak a beavatottak ismerik. Az egykori jeles kardvívó, orvos és sportvezető 1968. január 27-én hunyt el; az évforduló tiszteletére áttekintjük pályafutásának főbb állomásait.

Mayer János

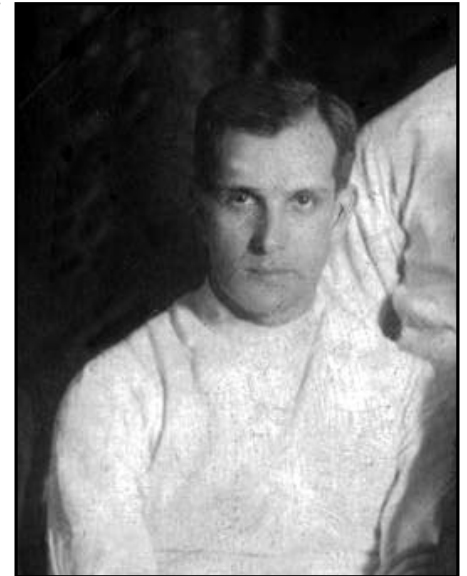
1. Út az olimpiáig

A kardvívás *Fuchs Jenő* londoni egyéni olimpiai győzelme (1908) óta hosszú évtizedeken át magyar territóriumnak számított a világon, a hazai vívómesterek tömegével nevelték ki a nemzetközi klasziszokat, akik a különféle világversenyeken (Európa-bajnokságokon, olimpiákon) szálították az érmeiket és az értékes helyezéseket. Az 1920-as években sokak szerint a magyar válogatottba bekerülni nehezebb volt, mint a nemzetközi mezőnyben kiemelkedő helyezéseket elérni. Ráadásul a szigorú amatőrszabályok miatt mindezt valamilyen polgári vagy épp katonai foglalkozás űzése mellett lehetett csak művelni, hiszen akkoriban a sportolás nem biztosított megélhetést. *Gombos Sándor* pályája mindezt igazolja is, hiszen csapatban 1928-ban olimpiai bajnok volt, négyszer nyert Európa-bajnokságot (kétszer egyéniben is), de már aktív pályafutása alatt is szakmájában dolgozott, és visszavonulása (1932) után is elsősorban fogorvosi hivatásának élt. (Érdekes egybeesés, hogy a korszak másik bácskai olimpiai bajnoka, a bajai *Pósta Sándor* is fogorvosi-szájsebészdi diplomát szerzett.)

Gombos Sándor 1895. december 4-én született Zomborban, zsidó polgári családban. A vívással szülővárosában, harmadikos gimnazistaként ismerkedett meg, mestere az olasz származású *Ettore Falchetti* volt. Az itáliai mester irányítása alatt az érettségiig vívott, utána letette a kardot, minthogy az első világháborúban katonai szolgálatot kellett teljesítenie, ezt követően pedig a budapesti tudományegyetem orvosi karára járt, ahol 1921-ben szerzett diplomát. Csak miután véglegesen a fővárosba költözött (szülővárosa időközben a délszláv állam része lett), kezdte újra a vívást, előbb *Schlotzer Gáspár*, majd a nagy

hírű, a kor legjobbjaikat edző *Italo Santelli* irányítása alatt. (Mindkettő komoly szak tekintélynek számított: az egykori osztrák helyőrségi tiszt *Schlotzer* már az 1908-as olimpiai bajnok magyar csapat tagjaival is foglalkozott, de egy ideig tanítványa volt az egyaránt olimpiai győztes *Schenker Zoltán* és *Tersztyánszky Ödön* is; az olasz *Santelli* szinte minden nevesebb magyar kardvívóval, így hosszabb ideig *Pósta Sándorral* is dolgozott.) Gombos előbb a *Magyar Athletikai Club* (MAC) színeiben kezdett versenyezni. Az 1875-ben alapított egyesület az első magyarországi vívóklub volt; igaz, a húszas években a *Nemzeti Vívó Club* (NVC) patinásabbnak számított. A vívás azonban ebben az időben meglehetősen belterjes sportágnak számított, így számos ellentét húzódtott a régi vívó elitet képviselő (gyakran nemesi származású) katonatiszt vívók és a polgári (többnyire zsidó) eredetű, „kivülről jött” versenyzők között. Minden bizonnyal ezzel is magyarázható, hogy 1925-ben több zsidó származású versenyző (köztük Gombos) elhagyta a MAC-ot, és az újonnan létrehozott *Tisza István Vívó Club* (TIVC) színeiben folytatta pályafutását. (Az új klubnak egy ideig két későbbi olimpiai bajnok, *Garay János* és *Kabos Endre* is tagja volt.) Miután vívó pályájából a háború és az egyetem miatt több év kiesett, Gombosnak sokat kellett pótolnia, de *Santelli* szakértelme és „Sanci” szorgalma révén aránylag hamar a legjobbak közé emelkedett. Pályájának végén az NVC és az UTE színeiben is versenyzett.

Gombos versenyzői pályafutása nagyjából egy évtizedet ölel fel. A csiszolatlan gyémántnak számító, bár már nem egészen fiatal kardvívó komolyabban 1921-ben, a magyar főiskolai bajnokságon hívta fel először magára a figyelmet 5. helyezéssel. Az itteni helyezettek közül rajta kívül a 10. helyen záró, a versenyt rosszul

Gombos Sándor (1895-1968)

miatt idő előtt feladni kényszerülő *Glykais Gyula* futott be jelentős karriert. A következő években fokozatosan lépett előre, és a legnagyobbaknak is méltó ellenfelévé vált. Már esély kínálkozott arra is, hogy kijusson az 1924-es párizsi olimpiára, de ott – a későbbi győztes *Pósta Sándort* leszámítva – inkább a már az első világháború idején is sikeres generáció tagjait vették figyelembe a magyar csapat összeállításakor, nekik az utolsó esélynek számított ez a részvétel. Mellettük az akkor 29 éves Gombos még „zöldfülűnek” számított, és a két legfontosabb válogatóversenyen, a *Keresztessy-émlékversenyen*, illetve a magyar bajnokságon „csak” a 8., illetve a 9., helyen tudott végezni, így Párizsról fájó szívvel lemaradt.

A következő években lassan lezajló generációváltás során kardvívásban új tehetségek (*Garay*, *Glykais*, *Petschauer Attila*) jelentek meg a hazai versenyek élvonalában, és Gombos is fokozatosan előre tudott lépni. Pályafutásának első kiemelkedő éve 1926 volt, amikor az áprilisban megrendezett országos bajnokságon a 4. helyen végzett, ezzel megszerezte az indulás jogát az abban az évben rendezett Európa-bajnokságra. (Ezt a versenyt később a Nemzetközi Vívószövetség világbajnokságként ismerte el.) Ilyen versenysorozatokat 1921 óta rendeztek (kezdetben még a magyarok nélkül), és jóval kevesebb volt az ilyen szintű nemzetközi megmérettetés. E bajnokság tör- és párbajtőrversenyeit a belgiumi Oostendében, a kardversenyt viszont

a kép forrása vivomuzeum.hu

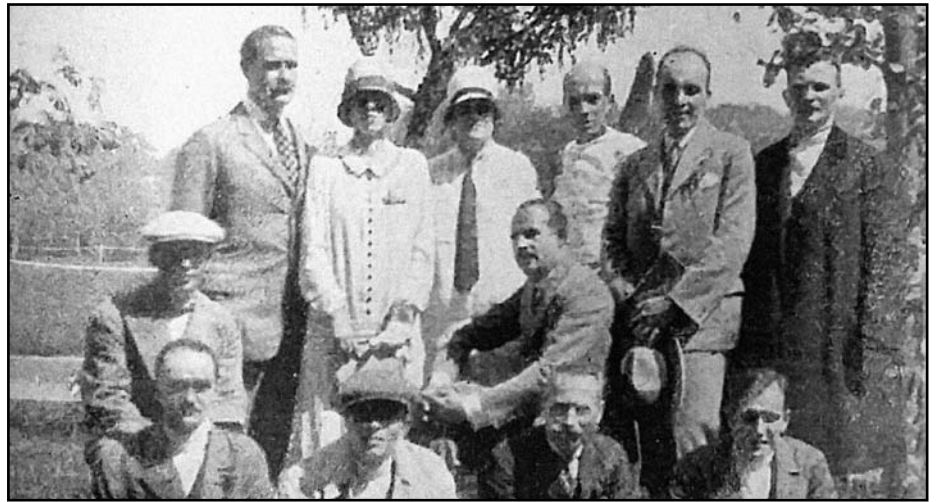
Budapesten, a Margitszigeten tartották. A verseny kiemelkedő magyar sikert hozott: dr. Gombos ugyanis a hazai közönség előtt veretlenül lett Európa-bajnok Petschauer és az olasz Bino Bini előtt.

Ettől függetlenül a hazai versenyeken továbbra sem volt könnyű útja az újdonsült Európa-bajnoknak, a következő évi magyar bajnokságon ugyanis egy teljes körbeverést követően Gombos csak az 5. lett. (Igaz, a később győztes Tersztyánszky Ödönt legyőzte.) Persze a korabeli sajtó tudósítása szerint mindebben szerepet játszhatott, hogy a veterán Tóth Péter elleni mérkőzése 23 percig tartott (pedig akkor még csak 5 találatig vívtak), sőt az ellenfél „felhevült magatartása” miatt egyszer félbe is szakadt. Igaz, Európa-bajnoki részvételét a további versenyeken biztosítani tudta, és a bizalmat igazolta is: a franciaországi Vichy-ben tartott kontinensviadalon Gombos megvédte Európa-bajnoki címét! A magyar siker teljes volt, hiszen a dobogó másik két fokán is magyar versenyző (Tersztyánszky Ödön, illetve Glykais Gyula) állhatott.

Kétszeres Európa-bajnokként Gombos a következő évi, amszterdami nyári olimpia egyik első számú esélyesének számított, nem beszélve arról, hogy a vezetés kellemes gondja volt, hogy kit hagyjon ki a mindenképpen csupa éremhalmozóból álló kardcsapatból. Így aztán az 1928-as év hazai versenyein is állandóan bizonyítani kellett, de Gombos az első februári próbaversenyt megnyerte, a Keresztessy-emlékversenyen áprilisban „rossz kondíciója miatt” 7. lett, a májusi, a döntőben körmérkőzéses rendszerű országos bajnokságon viszont újra remek formát elárulva a győzteszel azonos számú győzelemmel, egyetlen találatnyi különbséggel a 2. helyen végzett. A Horthy kormányzó és József főherceg jelenlétében lebonyolított bajnoki döntő legnagyobb csatáját a végső győzelemről is döntő, Tersztyánszkyval vívott asszója hozta. Ennek alapján helye biztossá vált az olimpiai csapatban egyéniben és a kardcsapatban is. A válogatók alapján a Magyar Olimpiai Bizottság (MOB) Gombos, Tersztyánszky, Petschauer, Garay, Glykais és Rády József nevezését küldte el az olimpiára.

Amszterdam fényei és árnyai

Az 1928-as, sorszáma szerint IX. nyári olimpiai játékoknak a holland főváros adott otthont. A hősidők kaotikus, amatőr módon megrendezett és hosszan elnyúló olimpiai után az amszterdami lebonyolítása már sokban emlékeztetett a modern versenyekre. Itt gyűjtötták meg először az olimpiai lángot, és a béke jegyében itt

A vichyi vívó Európa-bajnokságon résztvevő magyar csapat, 1927. (Gombos Sándor a kép jobb alsó sarkában)

erestettek el galambokat a megnyitónepségen. Ugyancsak itt honosodott meg a megnyitók azon szokása, hogy a bevonuló versenyző küldöttségek közül Görögország vonul be elsőként a stadionba, a sort pedig a rendező ország zárja. A játékokon 46 ország közel 3000 versenyzője vett részt, köztük az előző két olimpiáról kizárt, első világháborús vesztes Németország sportolói. A korábban lejátszott labdarúgó- és gyeplabda-mérkőzések kivételével a 14 sportág minden versenyszámát július 28. és augusztus 12. között le tudták bonyolítani. Ugyanakkor még nem volt olimpiai falu; az egyes országok maguk szervezték szállásaikat, többen hajókat béreltek erre a célra. Csaknem minden versenyt az Olimpiai Stadion környékén kialakított *Stadionbuurt* városrészben tartották meg. Magyarország összesen 109 sportolót nevezett az olimpiára, a többség szállása a város szélén található *Jeekerstraat*-iskola volt, amelynek nyáron üres tantermeit bérelte ki a szerény anyagi lehetőségekkel bíró MOB.

Mire a kardvívók megkezdték olimpiai szereplésüket, a játékok nagy része már lezajlott, és a magyarok számára addig kevés babér termett. (A birkózó *Keresztes Lajos* és a szellemi versenyeken győztes, Amszterdamban jelen sem lévő *Mező Ferenc* szerzett aranyérmet, később még az ökölvívó *Kocsis Antal* csatlakozott hozzájuk.) A már korábban lebonyolított vívószámokban a magyaroknak csak helyezések jutottak.

A vívóversenyeket a stadion épületében található Marathoni-torony melletti csupa üveg teremben tartották, amelynek döngölt földből álló talajára az akkor szokásos linóleum helyett paragumi került, ami kedvezett a magyarok stílusának. A kardcsapatok viadalát augusztus 8-án és 9-én

bonyolították le többlépcsős rendszerben. „A magyar vívók tip-top kondícióban, teljesen felkészülten várják az első fordulót” – írta beharangozójában a Nemzeti Sport 1928. augusztus 8-i száma. Az egymással szemben álló csapatok a mérkőzésre jelölt 4 vívója összesen 16 csörtét vívott a győzelemért. A magyar csapat első mérkőzését az Egyesült Államok ellen 14:2-re nyerte (ezen Gombos nem kapott szerepet), majd esélyeshez méltóan könnyen győzte le Nagy-Britannia (13:3), Németország (12:4), majd Franciaország (12:4) együttesét is. Az utolsó, Törökország elleni mérkőzés elmaradt, miután egyik fél számára sem maradt tétje: Magyarország a négyes döntőbe jutott, a törökök pedig kiestek. Gombos a britek ellen 2, a franciák ellen 3 győzelemmel járult hozzá a továbbjutáshoz, a németek ellen nem szerepelt.

A négyes döntőbe a magyarok mellett a nagy rivális olaszok, a lengyelek és a németek jutottak, akik körmérkőzéses rendszerben döntöttek az aranyérem sorsáról. A két kiemelkedő csapat mindkét riválisát könnyedén elintézte (főleg, hogy a németek az újabb Magyarország elleni csatát fel is adták), így tulajdonképpen megismétlődött a négy évvel korábbi döntő, amikor – az akkor még Pósta Sándorral felálló – magyar csapat rosszabb találatarányával szorult a második helyre az olaszok mögé. Igaz, némileg mindkét csapat kicserélődött azóta.

Az aranycsatára minden hely megtelt a pást körül, bár rossz előjelnek tűnt, hogy a magyar szövetségi kapitányt, *Mészáros Ervint* a nemzetközi szövetség főtitkára a nézők közé száműzte. A magyarok olasz edzője, Italo Santelli viszont inkább kiment a teremből is („*En ez izgalom nem bírn!*” – mondta jellegzetes tört magyarságával.) A magyarok közül a döntőben Petschauer,

Gombos, Tersztyánszky és Glykais vívott, míg az olaszok a *Marzi, Bini, Puliti, Anselmi* négyest állították szembe velük. A döntő a mókamester Petschauer ráhangolása ellenére sem indult jól, mert Tersztyánszky és Glykais is elbukta első csörtéit, így a csapatot főleg Gombos és a csapatversenyek során minden egyes mérkőzését (!) megnyerő Petschauer vitte a vállán. A döntőben Petschauer 4, a bácskai bajnok 3 győzelmet szerzett (Marzi, Bini és Anselmi ellen), így a magyar sikerek döntő részét ők szállították. Gombos egyetlen vesztes asszója Puliti ellen olyan izgalmakat hozott, hogy nemcsak a holtápadttá vált Gombosné, de még Tersztyánszky is a folyosóra menekült. Az olimpiai bajnoki cím sorsa 8:7-es magyar vezetésnél végül Petschauer és Anselmi asszójával dőlt el. Az addig veretlen Petschauer kardja a melegítés során kettétört, de az örök bohém az új karddal is nyerni tudott 5:3-ra, és bebiztosította a magyar csapat bajnoki címét. (A berohanó ünneplők karjaiban viszont elájult.) A sporttörténelmi emlékezet ezt a bajnoki címet elsősorban az egész verseny során fenomenálisan vívó és a döntő győzelmet elérő Petschauer nevéhez köti, ám abban Gombos Sándornak is oroszlánrésze volt, hiszen a gyengébb napot kifogó társak helyett is szállítania kellett a sikereket. Úgy tartották, hogy minden csapattag másban volt jó: Garai a cizellált vívást képviselte, Petschauer a legszebb formai megoldásokat alkalmazta, Gombos a „gyorsan odavágni” elvet vallotta, Tersztyánszky (a „Precíz Ödön”) katonatiszthez méltón az észvívást alkalmazta, míg Rády és Glykais egyfajta átmenetet mutatott e stílusok között.

Egy nappal a dicsőséges csapatverseny után megkezdődtek a kard egyéni versenyek is, ahol Gombos mindenképp az esélyesek közé számított. (A teljes verseny két nap alatt bonyolították le; ahhoz, hogy valaki végső győztes lehessen, optimális esetben is legalább 25 asszót kellett vívnia!) A selejtezőből veretlenül jutott tovább, a középdöntőben azonban alaposan meg kellett szenvednie: négy győzelme mellé becsúszott három vereség is, de – némi szerencsével – bejutott a 12-es döntőbe, ahová rajta kívül 2 magyar (Tersztyánszky és Petschauer), három olasz, két német, két francia és két holland került. A körmérkőzéses versenyben a résztvevőknek nemcsak az ellenfelekkel, de a megterhelő csapatdöntőt követő fáradtsággal és az időnként részrehajló zsűrivel is meg kellett küzdenie. (Ebben az időben még egyáltalán nem voltak találatgépek.) Hogy Gombos

Az olimpiai bajnok magyar kardcsapat, 1928.: Petschauer Attila, dr. Gombos Sándor, Glykais Gyula, Rády József, Garay János, Tersztyánszky Ödön

nem lett kétszeres olimpiai bajnok, abban mindkét tényező komoly szerepet játszott.

Gombos ugyanis mindkét magyar vetélytársától kikapott (először az egy nemzetbeliek vívtak egymás ellen), utána viszont az utolsó asszójáig minden esetben győztesen lépett le a pástról, így az utolsó kör előtt a három magyar egyaránt 2-2 vereséggel állt a mezőny élén. Utolsó csörtéjét a vele egyidős, inkább törvívóként ismert német *Erwin Casmir* ellen vívta (ezen az olimpián férfi törben egyéni ezüstérmes volt). Neki addigra – 5 veresége lévén – az aranyéremre már semmi esélye nem volt. Az addigra valamennyi olasz és francia vetélytársat legyőző Gombosnak győznie kellett volna ahhoz, hogy az élen hármas holtverseny alakuljon ki a három magyar között, és újravívás döntsön az aranyérem sorsáról. A két elcsigázott versenyző csörtéje egyetlen találaton dőlt el; 4:4-es állásnál az angol oldalbíró a döntő tust Gombosnak ítélte, ám ebből vita kerekedett, és a zsűrielnök rábírta a bírót döntése megváltoztatására. (Akkor még nem volt lassítás sem.) Ezzel a vereséggel Gombos nemcsak az aranyérmet veszítette el, de a dobogót is: a két másik magyar mögött ugyanis hárman álltak 8-8 győzelemmel, de rosszabb találatarányal a két olasz, Bino Bini és Gustavo Marzi mögé szorult, és végül az ötödik helyen végzett. (Az olimpiai bajnokságot a holtversenyt követő szétvívásban végül Tersztyánszky Ödön nyerte.)

Így látható, milyen kevésen múltott, hogy Gombos Sándor nem emelkedett a magyar sport legendái közé. A csapatversenyt a köztudat „Petschauer győzelmeként” őrizte meg (amire még ráerősített a zseniális vívó tragikus halála a második világháború alatt), az egyéni versenyben pedig egy erősen vitatható döntés áldozata lett,

viszont fontos győzelmeivel lehetővé tette két társa éremszerzését.

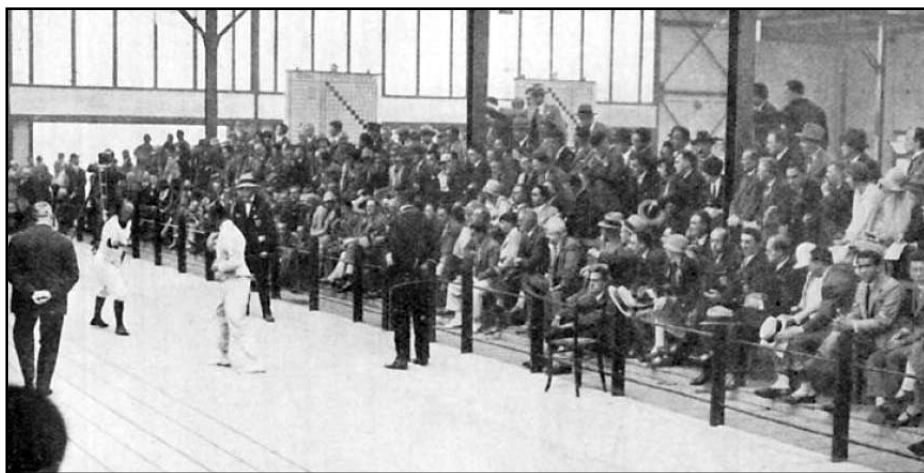
Amszterdamtól a Farkasrétig

Az amszterdami olimpia idején 32 éves Gombos „Sanci” még egyáltalán nem számított öregnek, csapattársai közül csak Petschauer volt fiatalabb nála. Tersztyánszky az olimpia után visszavonult a versenyzéstől (majd egy év múlva motorbalesetben életét veszítette), így akár még éveken át meghatározó versenyző lehetett volna. Korábbi egyéni sikereit azonban már nem tudta megismételni, bár 1931-ig továbbra is tagja volt a magyar kardválogatottnak, amellyel 1930-ban és 1931-ben csapatban újabb két Európa-bajnoki címet szerzett. (Korábban kardban nem rendeztek csapat EB-t.) Egyéniben nagy nemzetközi sikereket már nem aratott, az 1929-es EB-n a 6., 1930-ban a 4. helyet szerezte meg. (Mindkétszer magyar versenyző, Glykais Gyula, illetve *Piller György* győzött.) Első és egyben utolsó egyéni magyar bajnokságát egy betegségből felépülve 1930-ban nyerte meg, egy évvel később ugyanott a 4. helyen végzett.

A harmincas évek elején azonban már szembesülnie kellett azzal, hogy dörömből az ajtón a magyar kardvívók fiatalabb generációja, amely a következő évtizedek nagy sikereinek letéteményese lett. A *Jekelfalussy-Piller György, Kabos Endre*, majd a náluk is fiatalabb *Gerevich Aladár, Kovács Pál, Rajcsányi László, Berczelly (Berczeller) Tibor* nevével fémjelzett ifjú nemzedék a hazai versenyeken rendre megtréfálta a régi nagyokat, és a következő, 1932-ben Los Angelesben rendezett olimpiára összeállított – később ugyancsak győztes – csapat már inkább rájuk épült. Miután az olimpiai kvalifikáció nem sikerült neki, Gombos 1932-ben letette a kardot (bár szórványosan még elindult hazai

versenyeken). Döntését aztán véglegessé tette, hogy 1933-ban Budapesten autó-balesetet szenvedett, amelynek következtében súlyos agyrázkódás, bordatörés és számos belső zúzódás érte. (A szintén az érintett taxiban utazó felesége könnyebb zúzódásokkal megúsza az esetet.) Ezt követően Gombos Sándor döntő részben orvosi szakmájának élt.

Zsidó származása miatt a második világháború idején neki is nehezebbre fordult az élete, bár sok egykori vívókollégájával ellentétben túlélte a világegést és a vézorkorszakot. (Petschauer munkaszolgálatosként a Szovjetunióban halt meg, Garay a mauthauseni koncentrációs táborban vesztette életét, míg az egy ideig ugyancsak munkaszolgálatos Kabos Endre a Margit híd felrobbantásának áldozata lett.) A világháború után szinte azonnal hozzálátott a magyar vívóélet újjászervezéséhez, s döntő érdemei voltak abban, hogy a háború alatt rejtőzködni kényszerülő berlini olimpiai bajnokot, Elek Ilonát megmenette a magyar vívás számára. A háború vége után egy nappal dr. Gombos Sándor megjelent Elek Ilonának ajtajában. Vívni hívta őt és hűgát is. (Ennek is köszönhető, hogy Elek Ilona 1948-ban megvédhette olimpiai bajnoki címét.) Budapest ostroma szörnyű pusztítást végzett a vívótermekben is, viszonylag legjobb állapotban még a Semmelweis utcai BEAC-terem maradt,

Gombos Sándor és Gustavo Marzi asszója az 1928-as olimpián a kard csapatverseny magyar-olasz döntőjében

bár ablakai ennek sem voltak, barna csomagolópapírral ragasztották be az üres kereteket. Fűtés és felszerelés sem volt, és a lassan gyülekező vívók utcai cipőben, félig-meddig utcai ruhában kezdték meg az edzéseket. 1946. január 20-án újjáalakult a Magyar Vívó Szövetség is, amelynek ügyvezető elnöke dr. Gombos Sándor lett.

Élete hátralevő idejében részben orvosi hivatását folytatta (utolsó munkahelye a Csengeri utcai Orvosi Rendelő Intézet volt), részben a vívószövetség vezetőségében tevékenykedett. Mindkét funkciójában nagy tiszteletnek örvendett. 1968. január 27-én, 73 éves korában, váratlanul hunyt el.

Gyászszertartását ugyanazon év február 3-án tartották a Farkasréti temetőben, ahol második felesége társaságában egyszerű sírban nyugszik azóta is.

Néhány fotón és egy úri párbaját rögzítő filmfelvételen kívül szinte semmi nem maradt utána. Sportszervezői érdemei miatt 1947-ben a Magyar Köztársasági Érdemérem kiskeresztjével tüntették ki, 1997-ben a Zsidó Sporthírességek Csarnokába (International Jewish Sports Hall of Fame) választották.

Szülvővárosában és a bácskai régióban viszont mai tudásunk szerint semmi nem emlékeztet rá. ■

Egy októberi pillanat, amelyben megállt az idő

Közzéteszi: Virág Tibor

■ Minden korban, minden iskolában működik egy belső hírfolyam, amely a maga változatos módján lehetőséget ad az igazgatónak, hogy az egész közösséghez

szóljon. Ezek minőségi pillanatok, komoly tartalmak. Így volt ez a Bajai Szakképzési Centrum Bányai tagintézményének jogelődje esetében 1944. október 9-én, amikor a hirdetőkönyvben ez az utolsó – nehéz

szívvvel leírt – bejegyzés olvasható:

„8. tárgy: Szünet engedélyezése

Kedves Leányok!

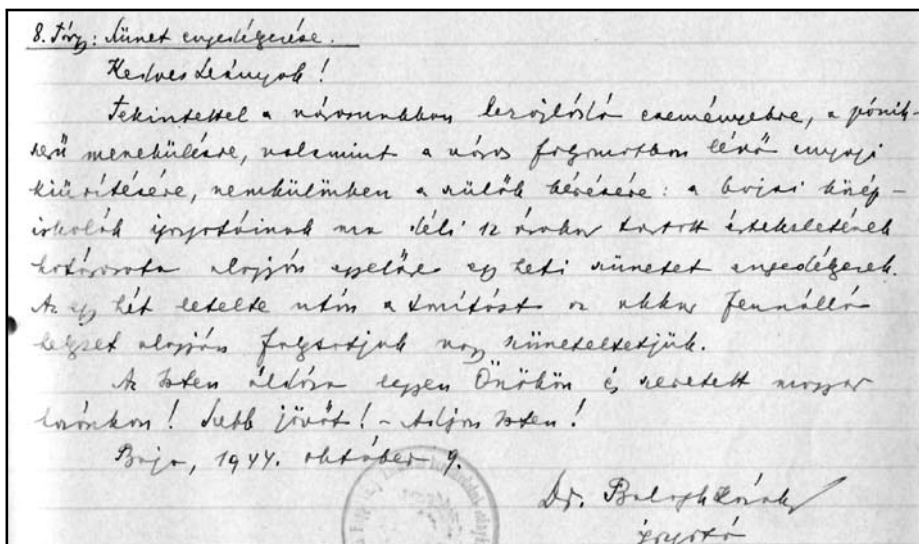
Tekintettel a városunkban lezajló eseményekre, a pánikszzerű menekülésre, valamint a város folyamatban lévő anyagi kiürítésére, nemkülönben a szülők kérésére: a bajai középiskolák igazgatóinak ma déli 12 órakor tartott értekezletének határozata alapján egyelőre egy heti szünetet engedélyezek. Az egy hét letelte után a tanítást az akkor fennálló helyzet alapján folytatjuk vagy szüneteltetjük.

Az Isten áldása legyen Önökön és szeretett magyar hazánkon! Szebb jövőt! Adjon Isten!

Baja, 1944. október 9.

Dr. Balogh Károly

igazgató

A hirdetőkönyv félig sem betelve itt megszakadt ... ■

„Mélységesen tisztelem az életet és az élőt”

Dr. Somosy Mária orvos-patológussal egy nem mindennapi szakma rejtelméről

■ Október elején tölti be 70. életévét DR. SOMOSY MÁRIA patológus, ő azonban azt mondja: egy másik kerek évfordulót sokkal fontosabbnak tart, hiszen csaknem 45 évig dolgozott a boncasztal mellett. Nem mindennapinak tűnő pályaválasztását és minden cselekedetét is az élet szeretete és tisztelete motiválta, tudását pedig szívesen adta át másoknak is. Nyugdíjasként leginkább az unokái mellett teljesít nagymamai szolgálatot, de egy születésnap beszélgetés keretében szívesen áttekintette pályája fontosabb állomásait, motívumait.

Sándor Boglárka

- Közel 45 évet töltöttem ebben a szakmában. Ebből 25 évet a bajai kórházban, egyetlen íróasztalnál, innen pedig elkerültem Szekszárdra. Ott tíz évet dolgoztam kórbonctani osztályon, és közben egy-egy „dologra”, rendőri boncolásra, oktatásra kaptam további felkéréseket. Amikor 60 évesen szerettem volna abbahagyni a munkát, rábeszéltek, hogy – mivel a szakmában úgyis nagy a hiány – menjek át a rendőrségre. Eleinte furcsálltam a gondolatot, de nem mondhattam erre nemet, hiszen kihívás volt, akkoriban jóval nagyobb fizetést is adtak, mint egy átlagos patológusnak. Igaz, jóval több munkát is jelentett, hiszen kellett vidékre is járni és több boncolást is végezni. Szakértőként volt rám szükség, ők pedig örültek egy olyan patológusnak, aki a sima esetekben helyben dönt, szól, hogy bizonyos vizsgálatokat el kell végezni, rögtön ad halálokot, kitölti a szükséges papírokat. Eleinte úgy gondoltam, viszonylag könnyű lesz, azután egyre több és bonyolultabb feladatot kaptam, sok mindenbe bevontak, hiszen bizonyos esetekben – és ez nemcsak a balesetekre vonatkozik – két orvosnak kell jelen lennie, nem biztos, hogy a másik orvosnak igazságügyi orvosszakértőnek kell lennie. Nekem is le kellett tennem egy vizsgát, nem is volt nehéz, de utána jöttek a mindennapok, és bizony volt olyan eset, amikor telefonon hívnom kellett az igazságügyi orvosszakértő kollégát eligazításért. Alkalmazkodni kellett az új esethez, az új körülményekhez, de nekem mindig ez volt az elvem. Határozottan szerettem boncolni, illetve utána saját magam indítani a szövettani anyagot: tudtam, miből csíptem le azt a picit, tudtam, mit fogok várni belőle. Manapság már annyira kevés a szakember, hogy ezt mással végeztetik el, és így nagyon nehéz a megítélés. Ez pedig sajnálatos, mert a saját szakmai kompetenciájukat viszik vásárra.

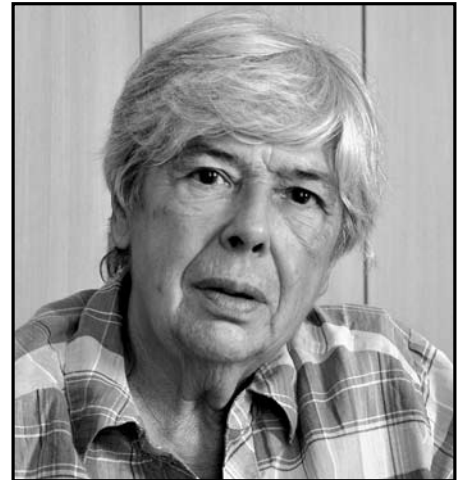
- Mi lehet az oka a szakemberhiánynak?

- Kemény taposómalom mind a patoló-

gia, mind annak igazságügyi része. Kevés az olyan szakember, aki megtanulja, hogy nemcsak boncolja a holttestet, hanem az vall, és nagyon őszintén válaszol is. A kívülálló szemében lehet csak egy halott, amelyet felboncolunk, majd megállapítunk róla bizonyos dolgokat, ezek azonban egyáltalán nem biztosak. A boncolás után néha még nagyon sok kétely marad, sok miéltre jó néhány vakvágányt is tartalmazó válasz fut be. Nehéz, de egységes elvek szerinti véleményt kell adni, hogy mi miért történhetett így. A bűnügyi filmekben gyakran elhangzik: majd kiderül a boncolásnál! Ennek van ugyan valóság alapja, de minden eset más és más, ott minden eset egy sűrítmény.

- Milyen családi háttérrel indult? Mi jelentett indítást az orvosi pálya felé?

- Nem nagyon volt ilyen. Falusi, egyszerű családból származom, édesapám könyvelőként dolgozott, fiatal korában beteg volt, a frontot nem járta meg. A háború után megnősült, majd megszületünk a húgommal. Nagyon racionális, munkáját mindig pontosan végző könyvelőt tiszteltem benne. Édesanyám háztartásbeli volt, annak idején az apácáknál tanult, tanítónő szeretett volna lenni, a háború azonban közbeszólt. Így otthon maradt, és rólunk, a két lányáról gondoskodott. A mindennapok során a racionalizmust, az élet szeretetét a kis dolgokon, a mindennapok apróságain keresztül tanították meg nekünk. Talán ez indított el a pályán, hogy tiszteltem és becsültem az életet és az élőt, és szerettem volna minél többet megtudni róla. A gimnáziumban is inkább a természettudományok érdekelték. Orvosi egyetemre azért jelentkeztem, mert a természet legbonyolultabb élőlényének, az embernek az összevisszasága érdekelt a legjobban. Kicsit merész gondolat volt, nem tagadom. Az orvostudományon belüli döntésnél pedig sokat számít az iskola, a professzorok, hogy mit lát az ember, és mit tesz hozzá a környezet. Talán ott leginkább a kémiai ismereteket átadó Szabó professzor úr, és egy biokémiai ismereteket és biológiát

összefoglaló kurzus és a patológia lett a kedves tárgyam Romhányi professzorral.

- Hogyan emlékszik vissza a bajai gimnáziumi évekre, tanárookra?

- A III. Béla Gimnáziumban osztályfőnököm Bálint László volt. Nagyon fontosnak tartotta az idegennyelv-ismeretet, nekünk rengeteg angolóránk volt. Olyan is előfordult, hogy minden évben más tanár tanított valamit, ez nem tetszett ugyan, de megtanította az embert alkalmazkodni. Meg kellett szoknunk azt is, hogy minden ember a saját elképzelésén és gondolatvilágán keresztül adja át azt az ismeretet, amellyel rendelkezik. Tanított Ördögh Feri bácsi, Richnovszky Andor, Patocska Klára néni, még Dániel tanár úr és Hegedűs tanár úr is egy évig. Sokan már csak emlékeinkben élnek közülük. Az 50. érettségi találkozónk tavaly volt, az első az osztályfőnök nélkül, nagyon-nagyon nosztalgiztunk mindenkiről, sorra vettük a tanárokat. De nem merném azt kijelenteni, hogy valakinek a személyisége miatt lettem az, ami lettem. Begyűjtöttem jó adag ismeretet, megfigyeltem az embereket, megtanítottak alapvető dolgokra, hogyan alkalmazzam a megfigyeléseimet és a megszerzett ismereteimet.

- Mennyire vezetett egyenes út az egyetemre, a szakmához?

- 1967-ben érettségiztem, jeles eredménnyel. Az angol nehezen ment, volt is emiatt elég küzdelem Bálint tanár úrral, persze, ezek az emlékek idővel már megszépülnek. Nem sikerült a felvételi. Egy 18 éves „gyerek” nehezen érti meg az osztársadalmi érdeket, inkább csak az egyénnel szembeni dolgokat, és sok mindent lát igazságtalannak. Nem tudtam alkalmazkodni a kérdésselvetéshez, nem szoktam meg a

stílust. Utána dolgoztam: alkalmi munkákat vállaltam a környéken, majd Pécssett segéd-ápolónőként dolgoztam, és beiratkoztam egyetemi előkészítőre. Újra nekirugaszkodtam a felvételinek, aztán harmadszorra sikerült, amikor mindenből száz százalékot teljesítettem. Én a gimnáziumi évek alatt is eléggé racionális voltam, az osztálytársaim viszont azt mondták, hogy néha kegyetlen. A találkozón is megjegyezték: egyáltalán nem csodálkoztak azon, hogy patológus lettem, mert a kegyetlen racionalizmusom lökött ebbe az irányba.

- Amikor bekerült, már megvolt az irány a szakmán belül?

- Nem, egyáltalán nem készültem betegség mellé, inkább kutatónak. Az orvosképzés első három éve abban a nagyon régi rendszerben a legkevésbé sem a klinikumról szólt, és nekem ez tetszett. Az élet biológiai értelemben vett megismerése motivált. Anatómiából tédékáztam (*tudományi diákköri munkát készített – a szerk.*), mégpedig azon belül idegrendszerből. Ezt a második év után lehetett elkezdni, sikeres vizsga után, ha a gyakorlatvezető is rábólintott. Azt a feltételt szabták, hogy meg kell tanulni rendszeresen boncolni, szövettani metszeteket csinálni. Én igyekeztem sokat jelen lenni az intézetben.

- Hogyan élte meg az első boncolást?

- Az orvosképzés során az anatómiai ismeretek azzal kezdődnek, hogy külön hoznak egy szép fekete zsákban egy nagy halom csontot. Manapság már műanyag szemléltető eszközöket használnak, de ezek még valódiak voltak. A csontok után pedig jöttek az ízületek. A részekből indultunk, és építettük fel az egészet, ahogy a test felépítését is megtanultuk, magát az alkalmazkodást is ehhez. Mindent előre elkészített, preparált holttesteken tanultunk meg. Akkor még több ilyen volt, manapság már ritkaság, hogy egész holttestet tudnak prezentálni. (Ehhez ugyanis az kell, hogy az ember még életében felajánlja majdani porhüvelyét a tudománynak.) A második évben már az idegrendszerrel foglalkoztunk. Utána jött a tájanatómia. Két év után összeálltak a részletek egésszé. Harmadéven mentünk kórbonctan gyakorlatra – az első boncolás akkor történt. Több asztalnál több csoport is dolgozott, mindennapi eseteken dolgoztak, mindenki felkészült a kórlapok alapján, mi várható, a gyakorlatvezető és a professzor úr pedig segített. Két évnyi anatómiai ismeretünk volt, tevőlegesen is dolgozni kellett a holttesteken, bár a test már nem preparált és formalinban fixált volt. A közel normál állapotnak megfelelőt végezhetjük, ha pedig volt változás, akkor besegítettek. A gyakor-

Patológus találkozó Szekszárdon

latvezető előre megfogalmazta a kérdéseket, amelyeket velünk meg kellett beszélni, előbb általában, majd a konkrét esetről, utána le is hívták a klinikusokat. Akkor még Romhányi professzor úrhoz divat volt lejárni, el is várta, Ő partnernek tekintette a klinikust, élcelődve, vitatkozva, de a halott-ról mindent meg lehetett vele beszélni. Ez is afelé sodort már, hogy maradok ezen a szakterületen. A pécsi egyetemen Romhányi professzor úr híres volt a „konzerveiről”. Különböző technikával színes preparátumokat készítettett egy-egy esetről, ezt hívtuk mi konzervnek. Igazán érdekes daganat vagy elváltozás volt ez, vagy éppen egy fejlődési rendellenesség, de egyebek is. Nem nagyon voltak akkoriban másféle szemléltető eszközök. Ezeket tudtuk használni, a vizsgára is behozta őket. Még most is megvannak az intézet kiállítótermében. Iskolateremtő egyéniség volt, hatása rá is nyomta a bélyegét az évfolyamunkra. 200-nál többen kezdtünk, kb. 180-an végeztünk, és hogy közülük heten patológusok lettünk, az ő személyes varázsának köszönhető. A boncolás ötödéven, az igazságügyi orvostan ismereténél jött újra elő, de akkor már egészen más megvilágításban.

- Az mit tett hozzá az addigi tudáshoz?

- Az alapvető szervi elváltozások felismerését megtanítják: milyen a szívinfarktus, a koszorúér-elzáródás, a tbc-s tüdőelváltozás, mint jelent egy bélhalál – ezek a természetes halálokok. Az igazságügynél hozzátették a hogyan is. Amennyiben nem a természet rendje szerint menő folyamat történt, hanem külső behatás érte, és az mit változtatott meg. Bizonyos külső behatásoknak megvan a saját lelete, ez az általa létrehozott szervi elváltozás. Jó kórbonctan és jó alapismeret kell a felismeréshez. Az igazságügy nem hozzáad, hanem alapvetően átformálja a gondolkodást az esetről.

A boncolás közbeni véleményalkotás nehéz, viszonylag gyorsan kell dönteni, nem ismételtető meg, hiszen után a halottakat eltemetik, nem lehet még egyszer elővenni, a dokumentációhoz pedig régen a fénykép is ritka volt. Manapság akár már videóra is felveszik, de a videofelvétel esetén is tudnom kell, hogy a véleményem igazolására milyen plusz vizsgálatot kérek.

- Milyen volt a bajai osztály, amikor idekerült?

- Haraghy professzor úr alapította, előbb közösen a laborral, aztán lassan különváltak. Dr. Cseh Imre hosszú ideig volt a patológiai osztály vezetője, köztisztületben álló és elismert személyiség. Én 1975-ben kezdtem itt dolgozni, tanár úr akkor betegsége miatt márt nyugdíjba vonult, nem is járt be, dr. Wallacher Lajos osztályvezető egyedül volt. Egy kisvárosi kórházban sokféle eset van, a kötelező boncolás bevezetése után egy személy ezt nehezen tudta ellátni. Ahogy a kórház bővült, fejlődött a tudomány, sok mindenhez kellett szövettani feldolgozás, utána mikroszkopizálás, ez sok munkát, sok utána olvasást, előre tanulást követelt meg, így örömmel vették, hogy idekerültem. Ez annak is szólt, hogy anatómus múltam miatt engem nem kellett megtanítani boncolni, és a szövettani alapismeretekkel is tisztában voltam. A patológiát megtanultam, de most más szemmel kellett nézmem. Itt azért más volt az első boncolás is. A főnököm végezte, mutatta, ő hogyan szokta, mi az elvárása. Másnap lejött, megnézte, egyet hogyan viszek végig, előtte természetesen megkaptam minden szükséges információt, utána pedig azt mondta: dolgozz! Segített a klinikussal szemben is, ha kellett.

- Volt valamilyen szélsőséges eset a pályája során?

- Nem. Úgy voltam vele, hogy ami nekem

újdonság, csak azért van, mert az ismereteim nagyon hiányosak. Egy patológusban az élete során egyre inkább tudatosul, hogy nem mindenható, a véleménye sem szent és megmásíthatatlan, és korán felmerül benne az, hogy megkérdezzen egy idősebbet vagy tapasztaltabbat, vagy új és jobb technikával rendelkezőt.

- *A szakma mellett hogyan alakult a családi élete?*

- A család már abban a döntésben is szerepet játszott, hogy Bajára kerültem, és hogy a patológia mellett maradtam. Betegség adódott a családban, a szüleim, nagyszüleim még Bácsbokodon laktak. Olyan szakmát akartam választani, amellyel nem járt ügyelet. Persze ettől még sok munkát jelentett. Kívülállóknak számára az lehetett a merészség, hogy patológiát választottam, én azonban biztosabb tudást akartam szerezni, és utána odaállni a betegágy mellé, hogy amikor egyedül kell ott állnom, és döntenem, jó döntést hozzak.

- *Két fiúgyereke van. Ők hogyan viszonyultak a patológiához, egyáltalán mit tudtak a munkájáról?*

- Semmit, és nem is akartak tudni róla semmit. Nem volt ez otthon sosem beszédtéma. Ha fel is jöttek néha a munkahelyemre, mindig csak megálltak a bonctermi ajtó előtt. Munkámból adódó segítséget se kértek, még pl. biológia leckében sem. Önállóak voltak, megszokták, hogy gondolkodjanak, és maguk keressék meg a megoldást. Egyikük sem lett orvos, bár a kisebbik fiam, (Sarlós Ferenc – a szerk.), aki fizikus, most már időnként át-átkacsingat, lézertoptikával is foglalkozik. A nagyobbik (Sarlós István történész levéltáros, lapunk munkatársa – a szerk.) is nagyon racionális, annak ellenére, hogy humán beállítottságú.

Ha őket nem is tanítottam, diákokkal foglalkoztam. A Bélában a biológia szakkeretében Mezeiné dr. Kopasz Mária tanárnő megszervezte, hogy a biológiát kedvelő diákjait behozta néha boncolásra. Erre külön kellett készülnöm: figyelni kellett rájuk, a reakcióikra, és igyekeztem lehetőleg nem elrettenteni őket. (Bár volt, aki ennek ellenére is így élte meg.) Mivel a főnököm tudta, hogy én tédékáztam is, rám bízta ezt, később nővéroktatással is foglalkoztam. Számukra nagy dolognak számított akkor, hogy egy patológus tanítja őket. Lehet, hogy eleinte csalódást is okoztam nekik, mert nem vittem be őket boncolásra. Ezt nem is teszem szívesen senkivel, mert nem azt látja, amiért én ott dolgozom. De szervet, például szívet, számukra kézzelfogható módon egy tálcán (az előírásoknak megfelelően) bevitttem a tanterembe, hogy

lássák, hogy is néz ki. Néha még ma is emlegetik egykori tanítványaim. A tanításomat úgy kell fel fogni, hogy én speciális módon teszek fel kérdéseket. Tudni kell kérdezni és figyelni a válaszokra, ugyanis a halott „válaszolni fog”. Alapismereteket kell adni: ezzel együtt megtanítani gondolkodni, alkalmazkodni a beteg körülményeihez. Ezt az ápolónőknek is meg kell tanítani. És ha ezt elősegítettem, akkor nagyon örülök. Kb. öt évig tanítottam, előbb csak a nővéreket, utána mára a Jelkyben is. Mezeiné is rendszeresen küldte hozzám az országos versenyre készülő gyerekeket, többen közülük mára jó nevű orvosok lettek.

- *Egy ideig Szekszárdon dolgozott. Mennyiben hoztak változást azok az évek?*

- Lényegében a patológia ugyanaz maradt. Talán annyiban volt más, hogy megyei kórház lévén a diagnosztikában az új metódusokat már minden nap alkalmazták. Kénytelen is voltam tanulni, ehhez alkalmazkodni. Ha felmerült, hogy másik módszerrel pontosabb diagnózist lehet adni, sosem szégyelltem segítséget kérni. Szekszárdon erre több volt az anyagi lehetőség, de több volt a munka mennyisége is. Ha megvolt a fénymikroszkópos alapdiagnózisom, tudtam, hogyan tudok helyben továbblépni. Egy szövettani diagnózisban, főleg a daganatpatológiában meg kellett határozni a típusát, az érettségi fokát, malignitási indexét stb., és ezzel együtt a daganat biológiai adottságai alapján adni egy terápiás segítséget a klinikusnak.

Mi patológusok is ritkán gondoljuk végig, hogy mennyire fontos szerepe van a patológiának az orvostudományon belül. Például a terápiás célú genetika is innen indult. Sok esetben az új műszerek kezelését a patológus leste el, máskor a biológus jött le a patológushoz anyagért az eljárásaihoz. Enélkül a közös erőfeszítés és átjárhatóság nélkül sehol se lenne manapság a modern gyógyítás, hiszen az „csapatmunka”.

- *Ez sem tudja ösztönözni a fiatal orvosokat ebbe az irányba?*

- Nem túlságosan. Hiányzik a társadalmi megbecsülés. A rácsodálkozás nem megbecsülés! A patológusok már harminc évvel ezelőtt is külföldre jártak az ismereteiket bővíteni, és csak évek múlva jöttek vissza. Itt annyira nyelvismeretre sem volt szükség,

Munka közben a szövettani laborban

hiszen ott voltak a latin szövegek, a metaszetek: ezek a szakmában egyértelműnek számítanak. De természetesen angolul is sokan tudtak.

- *Sosem akart elmenni az országból?*

- Sok minden miatt helyhez voltam kötve. Nem tudtam elindulni egyedül, segítség nélkül, két gyerekkel. Talán, amikor nagyobbak lettek, lehetett volna. Azt hiszem, én a mindennapokban megtettem mindent, amit kellett itthon, és úgy érzem, hogy jól döntöttem. De volt olyan időszakom, amikor még arra sem volt időm, hogy egyáltalán elgondolkozzam ezen.

- *Most, hogy már végleg abbahagyta a munkát, mi tölti ki a napjait?*

- Egyelőre talán az, hogy lezárjak mindent. Egy éve már, hogy nem dolgozom terepen, és nem boncolok új esetet, de nagyon sokszor vissza kellett még mennem egy-egy korábbi esethez, szövettant vagy toxikológiát visszailleszteni. Megvártam az összes tárgyalás végét, de azt véglegesítettük, hogy nem kötök új szerződést az új intézménnyel. Ez már megnyugvást jelent, örülök neki. Végre tudok az unokáimmal foglalkozni. Gergő és Ádám három, illetve másfél évesek, sok tekintetben igénylik most a nagymamát, és nekem is lépést kell tartanom velük, főleg a technikai újítások terén. Mérhetetlenül szeretem az életet és az élőket. Nehezen viselem el a szenvedést, és ha tehetem, akkor igyekszem segíteni. Ez lehet növény, állat, ember, bárki és bármi. Most is sokan megállítanak az utcán, tanácsot kérnek, én pedig szívesen beszélgetek, nem tudok elmenni senki problémája mellett, bár most is racionális válaszokat adok mindenkinek. Vannak még elmaradt dolgaim, rendszereznem kell a növényeimet, a könyveimet, és főzni is nagyon szeretek. (Állítólag tudok is.) Nem félek attól, hogy ne találnék magamnak mindig elfoglaltságot. ■

Latinovits János főispán visszavonulása

Sarlós István

■ Az 1938. október 28-án tartott kormányülésen a belügyminiszter által előterjesztett 19. pontban dr. borsódi és katymári Latinovits János, Bács-Bodrog vármegye és Baja törvényhatósági jogú város egyesített főispánja egészségügyi indokkal kérte a főispáni tisztség alól történő felmentését.

„A belügyminiszter úr előadja, hogy dr. borsódi és katymári Latinovits János, Bács-Bodrog vármegye és Baja thj. város főispánja megromgált egészségi állapotára hivatkozással ettől az állástól felmentését kérte.

Az előterjesztett kérelmet teljesíthetőnek találván nevezettnek felmentése iránt a Kormányzó Úr Ő Főméltóságához előterjesztést tenni szándékozik.

Kéri a minisztertanácsot, hogy dr. borsódi és katymári Latinovits János Bács-Bodrog vármegye és Baja thj. város főispánnak ettől az állástól buzgó szolgálatainak elismerése mellett saját kérelmére leendő felmentése iránt a Kormányzó Úr Ő Főméltóságához teendő előterjesztéséhez hozzájárulni méltóztatassék.

A minisztertanács hozzájárult.”

A kormány döntése után a hivatali formákat gyorsan elintézték, 1938. október 4-én már Bajára érkezett Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter levele, amelyben értesíti a város vezetését, hogy Latinovits János lemondott tisztségéről.

Latinovits János főispán

„M. [Magyar] Kir. [Királyi] Belügyminiszter. 6848. szám. eln. [elnöki]

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága az 1938. évi október hó 1. napján kelt legfelsőbb elhatározásával – előterjesztésemre – dr. Borsódi és Katymári Latinovits János Bács-Bodrog vármegye és Baja thj. város főispánját ettől az állástól – buzgó szolgálatainak elismerése mellett – saját kérelmére felmenteni méltóztatott.

Erről a város közönségét értesítem.

Budapest, 1938. évi október hó 2-án.

Keresztes-Fischer”

A főispán hivatalos búcsúlevele október 7-én érkezett meg a törvényhatósági bizottságnak címezve.

„Tekintetes Törvényhatósági Bizottság!

Baja thj. város főispáni székétől nagy sajnálattal, de nem változó szeretettel és ragaszkodással válok meg. Jóleső érzés számomra, hogy a tekintetes Törvényhatósági Bizottság hivatali működésem alatt felelősségteljes munkámban mindvégig bizalommal, megértéssel és állandó együttműködésre törekvéssel támogatott, ami – úgy érzem – Baja th. város sorsát, boldogulását is előbbre vitte.

Mint hogy az érdem oroszlánrésze a tekintetes Törvényhatósági Bizottság tagjait illeti, a kötelességen túlmenő segítő munkáért hála köszönetemet fejezem ki és kérem Isten bőséges áldását szeretett Hazánk és Baja th. város jövőjére.

Őszinte tiszteletem és igaz nagyrabecsülés nyilvánítsa mellett maradok a tekintetes Törvényhatósági Bizottságnak készséges híve: Latinovits

Baja, 1938. évi”

Latinovits János visszavonulása meglepte a vármegye lakosságát és a helyi politikai elitet. Az 1893. december 29-én Katymáron született főispán aktív évei közepén járt, a felsőház tagjaként, máltai lovagként az országos közélet ismert és elismert szereplője volt. Kétségtelenül igaz, hogy a Latinovits családot az 1930-as években komoly családi tragédiák és anyagi veszteségek érték. 1933-ban Latinovits Endrének és fiatal feleségének tragikus halálával kezdődött a családi tragédiák sora, majd 1937-ben elhunyt Latinovits Margit férje, Horthy István lovassági altábornagy, a kormányzó testvére. Ez utóbbi a kialakuló birtokvita miatt jelentős anyagi veszteséget is jelentett a család számára. Politikai téren viszont Bács-Bodrog vármegye kapcsolata jónak mondható a főispánnal. Az 1937. november 6-án hivatalba lépő Latinovits János Baja város ország-

gyűlési képviselőjével, dr. Reményi-Schneller Lajossal 1938 januárjában az önálló bajai törvényszék létrehozásáról folytatott tárgyalásokat, valamint az alsó- és felsőházban közösen megindítandó lobbizásukról egyeztettek a város vezetésével. (Az önálló bajai törvényszék komoly hivatali és technikai apparátust, valamint egy új épületet is megkívánt.) Ennek fényében váratlan volt a főispán gyors visszavonulása. A szeptember végi kormányülésen elhangzott előterjesztés egy szava, a „megromgált” beszédes lehet. A korszakban egészségi állapot meghatározásánál ezt a jelzőt váratlanul bekövetkező, és maradandó egészségkárosodás esetén használták a hivatalos iratokban. Ez lehetett súlyosabb baleset, párbajsérülés – ekkor már nem jellemző –, háborús sebesülés, fizikai bántalmazás, bár ilyenekről Latinovits János esetében nem tudunk. További kérdéseket vet fel az a tény, hogy visszavonulása után 11 évvel, 1950. március 13-án katymári birtokán hunyt el.

1938-ban a városi és vármegyei közgyűlés csak jelentős késéssel, december 16-án adta meg a hivatalos válaszát a főispán búcsúlevelére. A novemberi közgyűlést a felvidéki területek visszatérte miatt díszközgyűlésként tartották meg, ezért decemberben még szeptember-októberi ügyekkel is foglalkoztak.

„14.681 kig. [közigazgatási] 1938. / 94. közgy. [közgyűlési] jkvi. [jegyzőkönyvi] szám.

Dr. borsódi és katymári Latinovits János főispán úr Őméltóságának búcsúlevele.

Határozat.

Baja város közönsége mély megilletődéssel vette dr. borsódi és katymári Latinovits János távozó főispánjának meleg hangú búcsúlevelét.

Megállapítja, hogy Őméltósága a törvényhatósági bizottsággal teljes egyetértésben a város érdekeit mindvégig szem előtt tartva, igaz megértéssel munkálta a törvényhatóság boldogulásának előbbre vitelét. Ezért az állandóan tapasztalt jóindulatú megértésért őszinte köszönetét fejezi ki a törvényhatósági bizottság, fájó érzéssel vesz búcsút dr. borsódi és katymári Latinovits János főispán úrtól és értékes közszolgálatát jegyzőkönyvében is megörökíti.

Erről dr. borsódi és katymári Latinovits János Őméltóságát jegyzőkönyvi kivonattal értesíti.”

A közgyűlési jegyzőkönyvi határozatról készült hivatalos levelet karácsonyi jókívánságokkal kiegészítve dr. Bernhart Sándor polgármester még aznap aláírta, és elpostázták a katymári Latinovits birtokra. ■

Falkoner Xaver Ferenc bajai kiállítása elé

Jávora Anna

■ Ritka és merész vállalkozás manapság barokk festőnek kiállítást rendezni, hacsak nem külföldi és világhírű, mint *Caravaggio* vagy *Rembrandt*. A hazai mesterek, akiknek a nevét most kellene megtanulnunk, csekélyebb érdeklődésre tarthatnak számont ebben a mégoly nemzeti és neobarokk világban is. Közép-európai viszonylatban sem sokkal jobb a helyzet: idén a 18. század végi *Martin Johann Schmidt*, azaz *Kremser Schmidt* festőnek szentelt tárlatot a Sankt Pölteni Diözüsenmuseum, két éve az udvari portréfestő *Martin van Meytenst* mutatta be a bécsi Belvedere – igaz, tavaly bővelkedett barokk rendezvényekben a Mária Terézia-évforduló. A térség legnagyobbja, a Magyarországon sokat működő *Franz Anton Maulbertsch* 2009-ben kapott Budapesten egy fél kiállítást (legjobb tanítványával, *Joseph Winterhalder*rel együtt „lépett fel” a Magyar Nemzeti Galériában), Bécsben egy kevésbé átfogót, mestere, *Paul Troger* 2012-ben szintén Sankt Pöltenben, a kolostornak az ő freskóival díszített teremében. A másodvonal termékeny képviselői, a Bécsből Magyarországra települtek, *Johann Lucas Kracker*, *Anton Schmidt* és *Stephan Dorffmaister* (István) közül legutóbb Schmidtről sikerült monográfiával és kiállítással is megemlékezni Szlovákiában – a másik kettő is megérdemelne (az 1979-es és 1998-as jubileumi bemutatók után) egy újabb tárlatot. Mindeközben a Belvedere lassacskán felszámolja állandó barokk kiállítását – Budapesten pedig most költözik a Várból a Szépművészeti Múzeumba a magyarországi 17-18. századi festészetet és szobrászatot eddig a lehető legteljesebb formában prezentáló gyűjtemény – nyilvánvalóan szűkösebb körülmények közé.

A fent megidézett, több hazát megjárt barokk festők után következnek a sorban a helyi mesterek, akiknek munkásságáról, létezéséről elsősorban a régi fővárosokból (Budáról, Pestről és Pozsonyból) és főként történeti, levéltári adatokból tudunk, műveiket alig ismerjük. Ebbe a kategóriába tartozik *Falkoner Xaver Ferenc* is, akinek művészetét tavaly decembertől vándorkiállítás és az azt kísérő monografikus katalógus ismerteti Szabadkán, Eszéken, Baján – és az év végén majd szülővárosában, Budán. A festőt általában a budai dinasztia tagjaként tárgyalja a magyar művészettörténet, a család (vagy inkább annak hírének) 19. század végi felfedezése óta. A Falkonerek a lexikonokban mind ez idáig közös szócikket kaptak, amely a Skóciában 1646 körül született és Budán 1741-ben meghalt, bécsi

Fotók: Kelemen Áron

tanultságú „ősapával”, *Falkoner Györggyel* kezdődik. A neve 1702-től szerepel budai iratokban, 1711-ben lett polgár; forrásokban említett munkái nem maradtak ránk.

Az ő fiai, *Falkoner Polykár*p, *Falkoner Henrik József* (*Julianus* néven karmelita szerzetes) és *Falkoner Antal* szintén festőként szerepelnek a városi iratokban. Henrik művei lehetnek a székesfehérvári karmelita templom és kolostor kisebb freskói. *Falkoner György* leánya, *Anna Erzsébet* (*Sophia* nővér) is festő volt, 1734-ben lépett be a budai klarissza apácákhoz. Feltételezhetően neki tulajdonítható a felosztás után Piliscsabára került klarissza berendezés *Árpád-házi Szent Margitot* ábrázoló oltárképe, valamint a *Jézus Szent Szíve* és *Mária Szent Szíve* allegorikus kegyképek (1740 körül).

A *Saur*-féle német nyelvű egyetemes művészlexikon a szakma etalonja, a 20. század első felében sok-sok kötetben kiadott *Thieme-Becker Lexikon* utóda, és alapvetően az elődjében már szerepelt művészek modernizált szócikkeiből áll. Mivel az F betű a névsor elején áll, a Falkonerek mindkét sorozatban meglehetősen korán kerültek sorra. A 2003-ban megjelent családi szócikk, amelynek szerzője voltam (és fentebb idéztem is belőle), még korántsem adhatott megfelelő képet Xaver Ferenc munkásságáról, holott akkor már ismertük *Mirjana Repanić-Braun* gyűjtését a délvidéki ferences megrendelésre készült művekről. A jelenlegi Magyarország területén felmerült festményeit szegyenyszemre továbbra is bizonytalanság övezte, ahogyan a *Magyar művelődéstörténeti lexikon*

II. kötetében a Falkoner festődinasztiának szentelt fejezet sem rehabilitálta még teljes mértékben Ferencet 2004-ben. Erre a lehetőség a 14 kötetes mű tavaly frissített digitális változatában adatott csak meg: *Korhecz Papp Zsuzsanna* felfedezései nyomán teljesen újra kellett írni a szócikket.

A közelmúlt kutatástörténetéről szólva még mindig nem a kiállítás főszereplőjére, *Falkoner Xaver Ferenc*re térek, hanem a tárlaton csak megvillantott, ha lehet, még váratlanabb felfedezésekre, amelyek az ő apja, *Falkoner Polykár*p megismeréséhez vezetnek. Azaz, ismertük mi jól *Polykár*pot, ahogyan apját, *György* festőt is összes gyermekeivel együtt, ám ez mind pusztán adat volt, esetleg anekdota, bár fontos információ. A források egy része ma már alig fellelhető, de újbóli felkutatásuk és a hozzájuk társítható egyebek immár művészettörténetileg is kikerekítik a képet. Így történt ez *Falkoner Polykár*p bécsi akadémiai beiratkozásának és szintén a császárvárosban történt házasságkötésének adataival is: előbbi 1728 és 1730 között (talán vándorévei után) mint Augsburgból való jegyző be, házasságkötésekor azonban helyesen, budai születésűnek írják 1729-ben, ahogyan azután már Budán anyakönyvezik gyermekeit (köztük Xaver Ferencet). Mindez még mindig csak elmélet, ha nem látunk művet a festőtől, márpedig eleddig ez nem történt meg. *Korhecz Papp Zsuzsanna* mostani tanulmányában megismerttet bennünket *Polykár*p tengermellékre került, valaha feliratozott, živogošcei kegyképével, amelyen ráadásul maga jelzi a Budán oly hihetetlenül hangzó skót családi eredetet.

Egy újraértelmezett forrás alapján az ő keze munkájának tarthatjuk a makkosmáriai kegyképet is, ekképpen azonosítható személyes stílusa pedig a váci ferencesek oltáraihoz vezet.

Falkoner Polykárp fiatalon meghalt, ezért aligha tekinthetjük fia, Xaver Ferenc első mesterének. Nevelőapja, édesanyjának második férje, a brandenburgi származású és szintén Bécsben tanult budai festő, *Schultz János Frigyes* volt. Falkoner Ferenc 1756-ban azután maga is felvételt nyert a bécsi Császári és Királyi Képzőművészeti Akadémiára. A nyilván domináns családi műhelygyakorlat mellett a kiterjedt famíliából ők hárman tanultak Bécsben, és Falkoner Xaver Ferenc életművén meg is mutatkozik az akadémiai képzettség. Erre egyébként már az előtt felfigyelt a kutatás, hogy az akadémiai beiratkozás tényét realizálta volna: *Michael Angelo Unterberger*, a bécsi akadémia tiroli származású rektora és festészet-professzora kompozíciós megoldások, arc- és figuratípusok mintáival szolgált, természetesen nemcsak Falkoner, hanem növendékek egész nemzedéke számára. Az akadémiai tanulmányok némi anatómiai tudást és biztos rajzkészséget eredményeztek; ez is felismerhető Falkoner műveinek javán. Az olajfestés gyakorlatát, de a freskótechnikát mindenképpen az iskolán kívül sajátította el, legalábbis nagyobb rálátásunk van budai műhelykapcsolataira, mint a bécsiekre. Ottani szállásadója egy szűcsmester, nem művész (talán anyai ági rokon?), lakhelye nem valamelyik ismert bohémnegyed volt – míg édesapja, Polykárp annak idején az akadémia alapítóinak egykori házából, a *Strudelhof*-ból nősült.

Monumentális egyházi festő kiállítása nagy kihívás, egyúttal rendkívül nehéz feladat. Mérlegelni kell ugyanis, hogy a liturgikus funkcióban lévő oltárképek esetleges kimozdítása mennyire használ az ügynek – nemcsak fizikai értelemben, hiszen a tárlat idején megbomlik az egység, és a híveknek nélkülözniük kell a művet. A freskó pedig legfeljebb megidézhető, szerencsés esetben előkészítő vázlattal, többnyire azonban reprodukciók segítségével. Falkoner műveinek bemutatását az országhatár is nehezítette, ám ennek inkább mi látjuk kárát. Nálunk ugyanis a legutóbbi időig teljesen ismeretlen volt az a terep, ahol a délvidéki kutatás Falkoner életművének egy jelentős és főként hiteles részét felgön-

gyöltette. A Kapisztrán Szent Jánosról elnevezett bosnyák ferences rendtartomány számára budai központjuk által megrendelt oltárképek ezek Bácsón, Eszéken, Nekcsén, Bród és Sárengrad templomaiban, amelyeknek a részpublikációkból megismert sorát Korhecz Papp Zsuzsanna folytatta Dunaföldváron és Baján, majd kiterjesztette kutatásait a szegedi felsővárosi minoriták, a budai kapucinusok és klarisszák templomi berendezéseire, hogy azután újra felfedezze a régi szakirodalom által valaha is megemlített további budai műveket. Ezúttal a centrum műtárgyállománya a szórványosabb: itt gyakrabban „modernizáltak”, máskor időközben a templomok cseréltek gazdát, míg a Délvidéken megőrződtek a nagyobb együttesek. A különféle okokból kiselejtezett képek szerencsés esetben másik templomba, ritkábban múzeumba kerültek. Falkoner Xaver Ferenc budai munkáiból a Budapesti Történeti Múzeum képtára őriz néhány darabos kollekción, amelyeket e kiállítás alkalmából a rendező restaurált.

A bajai ferencesek nyolctagú refektórium-szentképsorozata hosszú kálvária után került ezekre a falakra. A faragott keretbe illesztett festményeket a restaurálás nemcsak megmentette, hanem értelmezte és újra is értékelt: míg a Képzőművészeti Egyetem vizsgakiállításán még hitetlenül álltam a többségükben kissé ijesztő képek előtt, a teljes együttes mai állapotát látva már nem kételkedem Falkoner szerzőségében. Az életműre amúgy is az egyenetlen minőség jellemző, és ez nem csupán a szokásos ívet jelenti az úgymond gyakorlatlan ifjútól a császárváros művészi tanulságait

hasznosítani tudó „fénykoron” át a megfáradt öreg gyengeségeiig; esetenként a feladat rangja is mérvadó lehetett. Eleve kevés főoltárképet ismerünk Falkonertől, nagyszabású freskóiból csak egy átfestett torzó és egy sokat ígérő archív fotó maradt ránk Budakeszin, illetve a budavári Helyőrségi templomból. A mellékoltárképek azután meglehetősen változatos művészi színvonalat közvetítenek, példa erre a futaki együttes. Itt a kegyúr, *Hadik András* viszontagságos úton külföldről, cseh festőtől rendelt főoltárképet, a mellékoltárképek Budán csatlakoztak a szállítmányhoz. Utóbbiak közül némelyik, bár szignált, olyannyira gyenge, hogy műhely közreműködését kell feltételeznünk: a segéd az 1780-as évektől már Xaver Ferenc fia, az 1766-ban született Falkoner József Ferenc lehetett. A legnagyobb életművel, jobbára szignált képekkel (még Budapesten a Nemzeti Ga-

lériában is, de kiváltképpen az Alföld tempomaiban és a 19. századra is áthúzódóan) ő képviseli az utolsó nemzedéket.

A kisebb léptékű oromzati és predellaképek viszont – amelyek egyúttal hálás kiállítási darabok – meglepően következetes eredményekről tanúskodnak. Egymásra rímelnék a bájos női szentek Szegeden és Budán, s a *Jó Pásztor* és *Szent Vendel* jól sikerült „tiroli” toposza ismétlődik Piliscsabán és a bródi ferenceseknél. A nagyméretű festmények között – amelyeket kutatójuk szintén sorra restaurált – számomra vitathatatlanul a bajai mellékoltárképek a legkedvesebbek, jóllehet komoly, sőt kóros megdicsőülés-jelenetek ezek. A festmények alsó részébe komponált „historia” részletek, a kevésbé ismert *Remete Szent Antal*, *Szent Didák* és a népszerű *Nepomuki Szent János* legendájából előadott apró jelenetek nemcsak tanulságossá, meghitté is teszik

a monumentális képeket. A szintén budai *Stettner Sebestyén* és a Prágából indult vándorfestő *Matthias Hanisch* után újra egy eddig inkább hírből, mintsem művekről ismert barokk művész monografikus feldolgozását tárja elénk a Szabadkáról indult kiállítás és az azt kísérő háromnyelvű, bőven illusztrált katalógus – Korhecz Papp Zsuzsanna restaurátor munkája. Az ő felfedezői kíváncsisága, szorgalma és tehetsége mellett levéltárosok, múzeumi és egyházi döntéshozók, történész, művészettörténész és restaurátor kollégák segítségével járult e tipikusan egyszemélyes vállalkozás sikeréhez – köszönet érte mindannyiuknak. (Az írás a *Falkoner Ferenc budai festő 1737-1792 c. nemzetközi vándorkiállítás bajai megnyitóján, 2018. szeptember 11-én elhangzott megnyitó szerkesztett, bővített változata. A tárlat megtekinthető a Nagy István Képtárban.*) ■

A harmincéves háború hadművészete

Kenyeres Zsolt

■ Előző havi írásom folytatásában, az események 400 éves évfordulójához is kapcsolódva a *harmincéves háború* (1618-1648) hadügyi forradalmáról, ezen belül kiemelten a svéd hadügyről, a háború jellegeről (harcmodor, hadművészeti jellemzők) írok, egyúttal bemutatok két jelentősebb ütközetet, amelyek a kor hadviselését alapvetően megújították.

Hadügyi forradalom

Európában a földrajzi felfedezések hatására komoly gazdasági és politikai változások következtek be, elsősorban a felfedezésekben és a gyarmatosításban részt vevő országokban (pl. Spanyolország, Franciaország, Anglia). Ezen változások egyike a gazdaságban megjelenő hatalmas pénztőke, amelynek hatására megindult a *kapitalizálódás* Nyugat-Európában (Anglia, Hollandia), a központi hatalom megerősödése pedig több európai monarchiában az *abszolutizmusok* kialakulását okozta.

A fellendülő gazdasági élet a hadügyi fejlesztésére is serkentően hatott. Az ún. hadügyi forradalom szorosan együtt járt a központi hatalom megerősödésével. A kb. 1510-1715 között 3 szakaszban lezajló, Nyugat-Európából kiinduló folyamat forradalmasította a hadviselést. Ennek legfőbb jellemzői: nagyobb létszámú (80-100 000 fős) nemzeti reguláris hadseregek megjelenése, a fegyverzet fejlődése (könnyebb lövegek, muskéták alkalmazása), a hadsereg szervezeti átalakítása (dandár-ezred),

a hadvezetés és a harcmodor megújulása (merész operatív hadműveletek, döntő csata keresése, vonalharcászat, erődépítéssel fejlődése). Ezen változások nem mindenhol egyszerre jelentek meg. Először Hollandiában (*Nassaui Móric*) és Svédországban (*II. Gusztáv Adolf*), így a harmincéves háború során ezen haderők bizonyították hadászati fölényüket a régi típusú harcmodorral szemben (Német-római Császárság).

A hadviselés változása azonban megnövelte a katonai kiadásokat, és ennek előreteremtése elősegítette az ún. *fiskális katonáállam* kialakulását, ennek a legjobb példája Svédország volt. Jellemzője: a rendiség háttérbe szorulása, hatékony, az államtól függő hivatali apparátus kiépítése, állandó erős hadsereg fenntartása, az állam vállalkozóként a hadsereget erőforrásai bővítésére használja fel (hadiipar fejlesztése, háborúk vállalása). Az erőforrások jobb kiaknázását tette lehetővé, hogy a korszakra jellemző központosított államigazgatás hatékonyabban gazdálkodott erőforrásaival, ez pedig az állam növekvő erejét adta, amivel az állam területe is növekedett, ezáltal a bevételei is emelkedtek. Az új államszervezet lehetőséget kínált új technológiák fejlesztésére, bevezetésére a pénzügy, adóügy, haditechnika területein, és összességében a fiskális katonáállam létrejöttét vezetett Európa 1500 és 1800 közötti felemelkedéséhez. Az első három példa erre a korban Spanyolország, Svédország és Hollandia.

A svéd hadsereg

(Wasa) II. Gusztáv Adolf (1611-32) fiatalon került trónra, öt nyelven beszélő, széles látókörű uralkodó volt. Nemcsak a svéd haderőt, hanem az államszervezetet is hatékonyabbá tette, ezáltal több évet is távol tölthetett országától. A hadsereg fejlesztését indokolta, hogy kis lakosságú (1,2 millió fő) országa szomszédaival (Lengyelország, Oroszország, Dánia) állandóan ellentétben állt, részben dinasztikus (Lengyel-svéd perszonáluniós viszály), részben gazdasági okok (a Balti-tenger kereske-

II. Gusztáv Adolf svéd király

delmi hasznának lefölezése vámok révén) miatt. Másrészt országa kevés erőforrással rendelkezett, gazdasága hosszú távon nem volt képes fenntartani egy nagy létszámú hadsereget, csak a vas- és rézpara volt jelentős, erre tudta alapozni a svéd fegyvergyártást (tüzérség, lőfegyverek).

Hadseregreformja nemcsak a hadszervezetet és a fegyverzetet, hanem magát a hadviselést is alapjaiban újította meg. A király modernizálta az I. Gusztáv idején létrehozott sorozási modellt. A gyalogság (újoncok) évi összeírását papok végezték a tartományokban minden évben, a névsort a sorozótisztek kapták meg, akik behívták a szükséges állományt. A sorozás korhatárát a *riksdag* (a svéd országgyűlés) döntötte el, de jellemzően a 18-40 év közötti férfiakat érintette. 1624-től nem emberek csoportjai, hanem farmok csoportjai alapján írták össze a katonakorú férfiakat, ez lehetővé tette az erők pontosabb felmérését, a gyalogság az államtól zsoldot kapott. A bevonulók családja segélyt vagy egy kis földbirtokot kapott. Az ezredeket régiók alapján sorozták be, amelynek köszönhetően az egységeken belül erős összetartás és hazaszeretet uralkodott. Az egész hadsereg jellemző volt az erős vallási meggyőződés: a harc szükségessége a protestantizmus védelme érdekében. A csapatokat elsőrangúan szervezték meg, és ellátásuk is rendszeres volt.

Ezzel azt érte el, hogy 27 gyalog- és 8 lovasezredből álló állandó haderő jött létre, melynek létszáma 1629-re kb. 40 000 főt ért el. A hadsereg magja nemzeti volt, de a sikeres háborúk és a francia segélypénzek lehetővé tették külföldi (főleg skót és német) zsoldosok alkalmazását is. 1630

közepén így a svéd hadsereg effektív ereje 72 500 fő volt; nem sokkal kisebb, mint kontinentális vetélytársaié. 38 000 svéd és finn szolgált az állandó nemzeti hadseregben, míg a többi 34 500 katona felbérelt német és skót zsoldos volt.

A fegyverzetben bevezették a *muskétát*, amely könnyebb volt, mint a korábban használt lőfegyverek, és nőtt a tűzgyorsaság is. Megjelent az egységes *papírtöltény* (papírba csavart puskapor és golyó), melyet a katonák bőrtáskában a hátukon hordtak. A gyalogságon belül a *pikások* arányát csökkentette, mert nőtt a tűzgyorsaság. (Ők védték a muskétásokat az ellenséges támadástól töltés közben.) A korábbi nehézkes gyalogsági négyzetek (*terciók*) és 10 sor mélységű vonalharcászat alkalmazásáról áttértek a rugalmasabb, 3 sor mélységű felállásra, ez lehetővé tette a *sortűz* bevezetését, mely soronként történt, s ez folyamatosságával nagy tűzfölényt biztosított az ellenféllel szemben. Ezért a svéd gyalogság, ellentétben a sűrű és mély sorokban felálló spanyol eredetű terciókkal, mozgékonyabb és nagyobb tűzerejű volt. A svéd gyalogság alapegysége az ezred volt, mely 3 zászlóaljából állt. Ezek mozgékony, önállóan is hadműveletet végrehajtó egységek voltak. Ütközet esetén a gyalogság a centrumban, a lovasság (muskétásokkal megerősítve) a szárnyakon helyezkedett el.

Korábban a lovasság soronként felváltva az ellenség sorai elé ügetett, kilőtte pisztolyait, majd visszavonult tölteni. Ezt Gusztáv Adolf elvetette, és újra a hideg fegyverrel (3-4 sor mélységben) végrehajtott lovasrohamokra helyezte a hangsúlyt, miáltal a svéd lovasság nagyobb mozgékonyágra

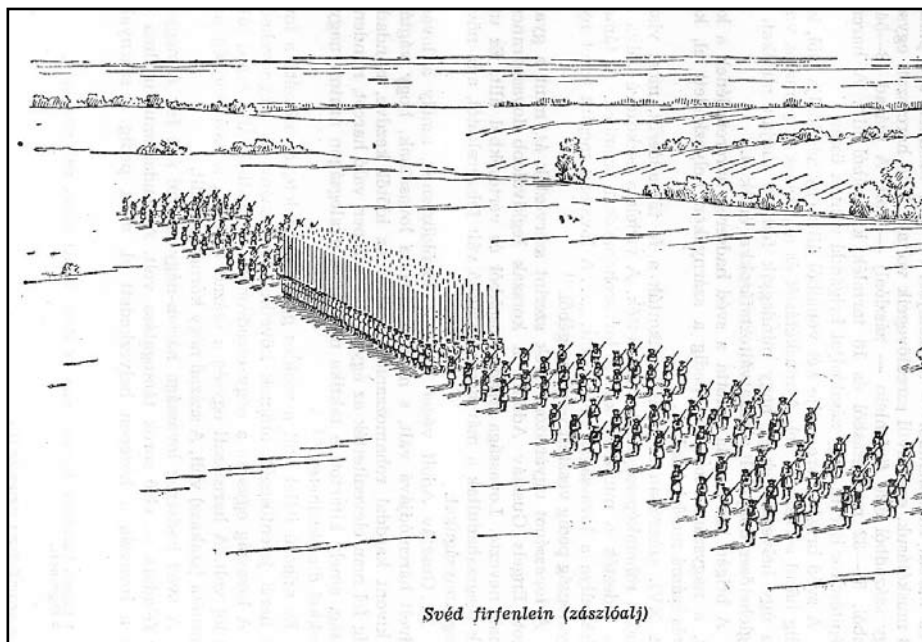
A „Nagy Condé”, a *rocroi*-i győző

és hatalmas átütőerőre tett szert. Ha már a mozgékonyágnál tartunk: Gusztáv Adolf nem hagyta figyelmen kívül a harmadik fegyvernemet, a *tüzérséget* sem, amelynek ütegei kisebb kaliberűek, ám ennek köszönhetően mobilisabbak lettek (3-4 fő tudta mozgatni a csatamezőn). Az eddigi csaták folyamán az ágyúk beasását követően azokat szinte lehetetlen volt áthelyezni egy másik, az ütközet menetéhez jobban igazodó állásba. A könnyebb új, ún. ezredlövegek kartácsot lőttek ki, és ezredenként a 2-2 löveg percenként 3-szor gyorsabban lőtt, mint a muskétások (6 lövés/perc)! A gyújtócső és a vízszintes emelőcsavar meggyorsította a töltést és a célzást. A nagyobb számú lövegekből nagy ütegeket (*grosse Batterien*) alkotott, melyek a harc vonal szárnyai vagy más fontos pontok előtt felállítva, az ütközetek és csaták kimenetelére nem ritkán igen nagy befolyást gyakoroltak.

A svéd haderő hamarosan Európa legjobb harcmezei hadvezéreit termelte ki (pl. *Johan Banér*, *Lennart Torstenson*, *Henrik Horn* vagy *Carl Gustaf Wrangel*). Az újításoknak köszönhetően a svéd nemzeti haderő Európa legerősebb és legretettegesebb katonai erejévé vált. Reguláris, kitűnően kiképzett, felszerelt és ellátott, mesterien vezetett katonákról volt szó, akik a történelem egyik legnagyobb hadvezérének parancsnoksága alatt hamarosan megjelentek Európa szívében.

A breitenfeldi csata (1631. szeptember 17.)

Gusztáv Adolf a Balti-tenger partvidékének meghódítása miatt lépett be a harmincéves háborúba. *Albrecht von Wallenstein* császári hadvezér ugyanis a dánok

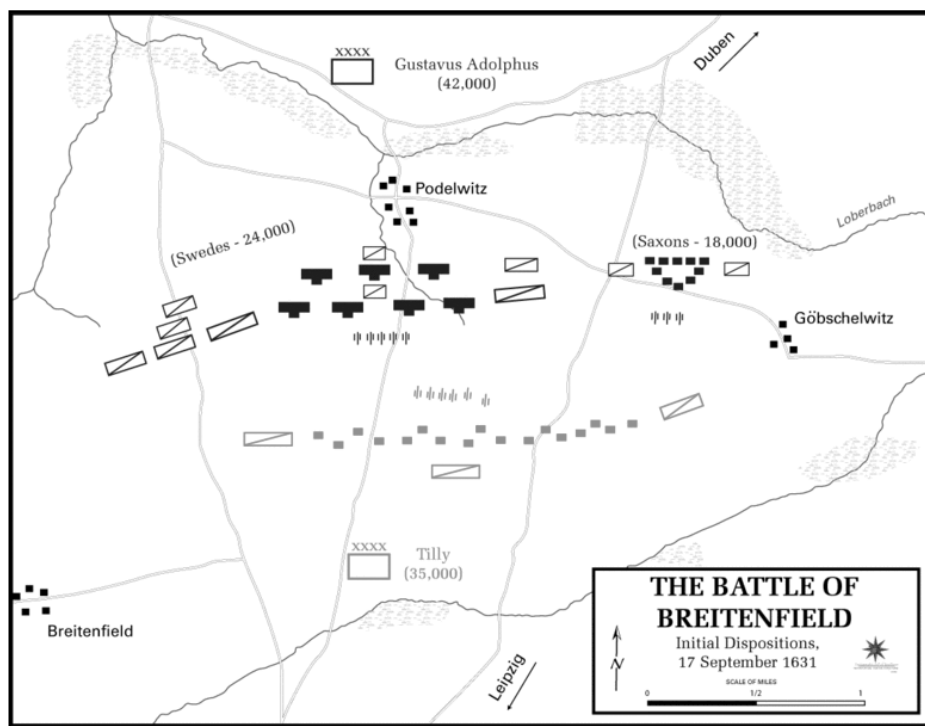
Svéd firjenlein (zászlóalj)

legyőzése után az észak-németországi és balti-tengeri városok meghódításába fogott. Ez szöges ellentétben állt a svéd nagyhatalmi érdekekkel, akik nem tűrheték egy erős ellenfél megjelenését saját érdekszférájukon belül. *Richelieu* bíboros, a francia diplomácia vezetője 1631-től maga is pénzzel támogatta a svéd hadbalépést, hiszen Franciaország érdeke volt az, hogy a Német-római Császárság széttagolt maradjon. A „protestáns hit védelme” csak ürügy volt a svédek beavatkozására.

1630 nyarán a svédek partraszálltak német földön, és hamarosan, 1631 elejére a protestáns észak-német fejedelmeket (a szász és a porosz herceget) szövetségbe kényszerítették. A császár 1631 nyarán *Johann von Tilly* tábornokot küldte a svédek kiszorítására, mert nem bízott *Wallenstein*ben. Tilly, a régi iskola hadvezére, a Katolikus Liga katonai vezetője 1631-ben már elmúlt 70 éves. Vasfegyelmet és rendet tartott fenn seregében, hadműveleteit nemcsak ügyesen tervezte, hanem ügyes kézzel is vezette. Szerény és önzetlen jellemét még ellenfelei is dicsérték, vallásos fanatizmusát ellenben sokan kárhoztatták. Korábban a szabadságukért küzdő hollandok ellen harcolt, részt vett például Antwerpen sikeres 1585-ös ostromában is, majd 1600-tól részt vett a tizenöt éves háborúban a törökök ellen, vitézsége révén öt év alatt megszerezte a tábornoki rangot. 1620-ban Fehérhegynél véget vetett a cseh függetlenségnek, majd a dán király felett is döntő győzelmet aratott. A svédek elleni hadjárata során zsoldosai feldúlták Magdeburgot, és a városban több tízezer áldozattal járó vérengzést

Johann t' Serclaes von Tilly császári hadvezér

Kiindulólhelyzet a breitenfeldi csatában

hajtottak végre.

A két sereg Lipcse városa felé indult. **1631. szeptember 17-én** nem messze Lipcsetől, a **breitenfeldi mezőn** csaptak össze. A császáriak többszörös számbeli hátrányban voltak: gyalogságuk és tüzéségük is kisebb számú volt (35 000 fő, 26 löveg) a svéd-szász haderőénél (42 000 fő: 24 800 svéd, 17 300 szász, 12 löveg). Mindezek ellenére a harmincéves háború egyik legnagyobb csatája a katolikusok számára indult kedvezően.

A két sereg felállása

Tilly gyalogsága nagy, 1500 fős alakzatokba (terció) tömörült, minden alakzat 10 sor mélységű volt. Egyvonalas hadrendben 7 terció a centrumban 20 löveggel, szárnyakon lovasság (*Pappenheim*, *Fürstenberg*) és 7 terció gyalogság sorakozott fel, Tilly tartalékot nem képzett.

A svédek két vonalas hadrendben álltak fel. Az első vonal 4 és a második vonal 3 ezredében a 6 sor mélységben álltak fel, mögöttük a centrum hátát lovasság fedezte. A hadrend révén gyorsan képes alakzatot váltani és tartalékot képezni a svéd haderő, a szászok hagyományos módon álltak fel a svéd hadsereg balszárnyán. A lovasság a szárnyakon és a centrumban a gyalogsággal vegyesen állt fel szintén 2 vonalban, a szász és svéd haderő külön-külön sorakozott fel, mert Gusztáv Adolf nem bízott a szász hadseregben.

A csata kezdete

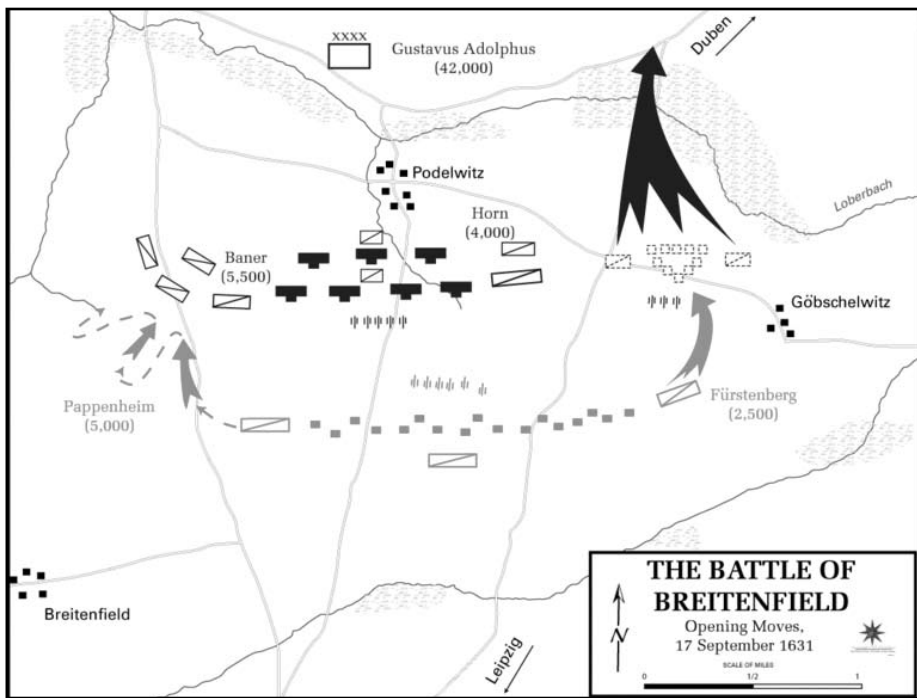
A csata 14 órakor kezdődött: a svéd tüzéség 2 óras tűzpárbajt vívott Tilly

lövegeivel, a svédek gyorsaságban 3-4-szeresen felülmúlták ellenfelük lövegeit. Ezután *Gottfried Heinrich zu Pappenheim* osztrák lovassági tábornok nehézlovassága kezdett támadást, amelynek 7 rohamát verték vissza főleg muskétások tüzével, de a svéd második vonal lovassága is segített benne. *Pappenheim* a hetedik sikertelen roham után *Halle* felé vonult vissza. A svéd üldözőket Gusztáv visszarendelte, és tüzésége a katolikus centrumgyalogságot puhította. Tilly gyalogsága nem mozdult, de jobbszárnyi lovassága visszaverte a szász támadást. Tilly ezt látva centrumgyalogsága egy részét átlósan a szászok ellen küldte, hogy onnan kapják oldalba a svédek. Sikertelen is megverni őket, az ellenfél menekülni kezdett.

A csata kritikus fázisa

Tilly a szászok elüldözése után oldalba kapta a svéd centrumot, de a svéd centrum második vonalának (harcászati tartalék) bevetésével Gusztáv mind a jobb, mind a bal oldalát megszilárdította (*Pappenheim* és Tilly oldaltámadása), majd elfoglalta Tilly tüzéséget, és hátba kapták a tábornok centrumát, ezután a katolikus sereg – két tűz közé kerülve – megfutamodott.

A csata a vonalharcászat teljes diadalát hozta. Gusztáv ellenfelének 60%-os veszteséget okozott, saját veszteségeit a foglyokból pótolta. Tilly 35 000 fős hadseregéből 9000 maradt meg a csata végére: 7600-an elesetek, 6000-en fogságba estek, 12 400-an dezertáltak. A svédek 5500 főt vesztek. Gusztáv Adolf egy év múlva

Kezdeményező műveletek a breitenfeldi csatában

a *lützeni* csatában (1632. november 16.) elesett, utána a háború „ellaposodott”. A vonalharcászat és az új hadviselés végső diadalát a franciák Rocroi-nál aratott diadal biztosította.

A rocroi-i csata (1643. május 19.)

Ez a csata a háború utolsó (ún. svéd-francia) szakaszában zajlott. A hadviselő felek kisebb, főként lovasokból álló hadseregeket alkalmaztak, a gyalogság egyedül a városok ostromaiban játszott fontosabb szerepet. Ekkor volt a legnagyobb pusztítások időszaka is. Az állandó mozgásban lévő csapatok végigfosztogattak minden területet, amelyen átvonultak. Megnövekedett a dezertőrök száma is, akik útonállóként rettegésben tartották a környék lakosságát. A francia-svéd szakasz kitágította a harmincéves háború dimenzióit is. Ettől fogva az nemcsak a birodalomra és Németalföldre korlátozódott, hanem kiterjedt Franciaországra és Itáliára is, a birodalmi hadszíntér azonban a német parasztok szerencsétlenségére továbbra is megmaradt fő hadművelési területnek. A rocroi-i francia győzelem az európai spanyol katonai szupremácia hanyatlásának, Franciaország nagyhatalommá emelkedésének újabb fontos állomása volt.

A spanyolok 27 000 fős serege (19 000 gyalogos, 8000 lovas) betört észak-francia területre, hogy a franciák más fronton aratott sikereit ellensúlyozza. Rocroi-t vették ostrom alá, mely az Oise folyó völgyében fekszik. A franciák a 21 éves *Condé Lajos* (*Louis II. de Bourbon-Condé*) herceget küldték a vár felmentésére 22 000 fős sereggel, de sietnie kellett, mert 6000 fős spanyol

erősítés is közeledett.

A spanyolok nem zárták le az utat, amely a két magaslatot összekötötte egymással. Condé seregét a vár felé néző oldalon állította fel. A spanyolok a vár és a hegy között álltak fel, gyalogsága terciókba rendeződött. A spanyol haderő 2 vonalban tartalék nélkül állt fel, a centrumban 20 terció, a szárnyakon

lovasság sorakozott. 18 löveg a centrumban volt. A franciák a centrumban 2 vonalban 15 gyalogezredet és 21 löveget, a szárnyakon 23 lovasszázadot és 7 gyalogezredet állítottak fel, a tartalék a centrum háta mögé került. A csata hajnalban kezdődött. Heves ágyúzás után a francia közép támadását a spanyolok visszaverték, majd a francia balszárny lovasság (*La Ferte*) Condé tiltása ellenére is támadt, ám azt is visszazorították. A francia jobbszárny lovasság (*Gassion* és Condé) viszont megfutamította a szemben álló ellenfelét, innen oldalba támadta a terciókat a centrumban, a spanyol lovassági ellentámadását a centrumban és a balszárnyon (Iseberg) a francia tartalék bevetése verte vissza. Condé ezt követően két oldalról kerítette be a terciókat, miután a spanyolok másik oldali lovasságát hátra kapva elkergette. A lovasság megfutamodása után a csatatéren maradt 2 terció két rohamot még visszavert, de a tüzérség bevetése után megsemmisítették őket. A spanyolok 15 000 (8000 halott, 7000 fogoly), a franciák 4000 embert vesztek. A csatáról 2006-ban spanyol kalandfilm készült *Alatriste kapitány* címmel, amely utolsó 10 percében az ütközet döntő fázisát mutatja be.

A csata után, főképp a svéd és a francia haderő sikereinek hatására a hadviselés új formája, a vonalharcászat vált uralkodóvá az európai hadszíntereken. ■

A Bajai Honpolgár-esték tervezett előadásai 2018/ 2019.

3. **Dr. Krámlí Mihály:** Az osztrák-magyar haditengerészet az első világháborúban – az ottrantói ütközet
Tervezett időpont: **2018. december eleje**
4. **Dr. Németh Miklós:** Trianon hatása a magyar nyelvre
Tervezett időpont: **2019. február**
5. **Dr. Pelyach István:** A betyárvilág Magyarországon
Tervezett időpont: **2019. március**
6. **Dr. Zentai Mária:** „...két szép madár nyaka”
Hunyadi László útja a drámától az operáig: az adaptáció és az értelmezés kérdései
Tervezett időpont: **2019. április**
7. **Dr. Csorba László:** Kossuth Lajos amerikai útja
Tervezett időpont: **2019. május**

A Gaia Klub

Hágen András

■ Egy ötfős asztaltársaság havonként találkozik, hogy jókedvű vacsora keretében történeteikkel szórakoztassák egymást. Meghatározott sorrendben minden egyes klubtag vendéget hoz magával, aki különlegesnek tűnő problémákat mond el a társaságnak: megoldatlan bűnügyeket, izgalmas rejtélyeket, amelyek csupán intenzív agymunkával oldhatók meg. A klub tagjai a legkülönfélébb szakmákban tevékenykednek, de Holmest és Poirot-t megszegyenítő logikával feszülnek neki a rejtélyek megoldásának. A klubtagok „régimotorosok”, hiszen régóta ismerik egymást. Természetesen egytől egyig úriemberek és úri hölgyek, akik közül a legkifinomultabb egyén a józan paraszti ésszel megáldott – ezúttal pincérré avanszált – Bálint. Természetesen Tibor, Emese, Gábor és Hajnalka sem marad el tőle, sőt, valamely esetekben túl is tesznek rajta. Első hallásra egyszerűnek tűnnek a megoldatlan problémák, azonban – amint a novellából a későbbiek folyamán kiderül – komoly logikával és krimikhez hasonló megoldási metódussal kikövetkeztethető az ügy megoldása.

Az elfelejtett záradék

A szokásos összejövetelen aznap este Balázs barátom volt a Gaia Klub vendége egy hideg és ködös pénteki estén. Tibor volt a házigazda. Közepes természetű gondosan ápolt külső párosult. Minden házigazdának – így jelen esetben Tibornak is – pohárköszöntőt kellett tartania, amivel elkezdődhetett a vacsora. Harsányan szólt a vendégekhez:

– Áldott legyen emléke Dionüszosznak! Boroskupája sose ürüljön, termékenysége sose merüljön, táncosai örökké ropják körülötte, mi pedig az időnk végéig vidámságban lubicolyunk!

Erre mindenki a Szentírásból jól ismert ámennel felelt, a poharat a szájához emelte, majd leült, és gondosan tányérja mellé helyezte. Tibor „anyanyelve” a földtan volt, de előszeretettel kontárokodott bele a matematika világába is. Alapos embernek ismerték a szakmájában, éppen ezért a legrangosabb vállalatok is vetekedtek érte. Miután a jelenlévők elfogyasztották az italt, a botcsinálta pincér, Bálint kitöltött egy további előitalt. A rövidet kihörpintették, Gábor megkönnyebbülten felsóhajtott:

– Pokolian hideg van odakint! Bálint, kérlek, tölts...!

Még be sem fejezte a mondatot, a pincér már töltötte is a következőt. Hajnalka felsóhajtott, és az asztaltársaság felé dobta mondatát:

– Tanultam Asimovtól, és új mesterségbe fogok: az alkalmi írásba.

– Alkalmi írásba? – kérdezte érdeklődve Emese.

– Az alkalmi írás igen kifizetődő – vágta rá Tibor –, egészen addig, amíg nincs ügynököd.

A társaság – még a vendég is – felvetett az ironikus megjegyzés hallatán.

– És mit szeretnél írni? – kérdezte Emese.

– Amint már említettem, tanultam Asimovtól, így újra fogom írni Milton *Elveszett Paradicsom* című művét rövidke limerickekben. Egyet-egyét a 12 könyvből.

Tibor bólintott.

– Elkészült már legalább egy?

– Az első könyv már elkészült. Így szól: *Isten a mindenható. /Lucifer az ellenható./ Isten leszórta a patást a légi égből./ amelyet a pokolfajzat nehezményezett./ ezért rendezkedett ellene.*

– Nem rossz, sőt! – felelte Tibor. – Teljesen fedi az elő könyv lényegét, bár vannak benne csúnyán hangsúlyozott szótagok.

– Sajnos, arról nem igazán tehetek – védekezett Hajnalka. – Az első strófából lehetetlen kihagyni a Sátán rendezkedését, de azért akad benne hibátlan anapesztus.

– Egy irodalmárt ez aligha nyugtatna meg – ingatta fejét Gábor.

– Sebjaj – válaszolta Hajnalka. – Legalább megpróbáltam. És persze nem adom fel. Folytatom.

Tibor félbeszakította a limerickekről szóló eszmecezerét, és saját monológjába kezdett:

– A mai nap vendége olyan ember, aki foglalkozását tekintve közigazdász. Na, persze nem egy bankban ismerkedtem meg vele, hanem a lóversenypályán. A lováról tippjeinek köszönhetően nyereséggel távozott. A sorozatos fogadások igen jól mentek neki, hiszen meggazdagodott, és amerikai mintára farmot vásárolt, amelynek istállóit és füves legelőit lovakkal, szarvasmarhakkal és birkákkal töltötte meg.

Szép nyugodalmasan élt a farmon, egészen addig, amíg testvére be nem kopogtatott hozzá, azzal a kéréssel, hogy adjon neki 20 hektárt a farmból és háziállatainak bizonyos részarányát szolgáltatásaiért cserébe.

– Hát, az csak természetes – szólott közbe Gábor – egy családban, hogy a gazdagabb bratyó segíti a szegényebb öcsit.

– Még nem értünk a történetünk végére – vágott közbe Tibor. – Idősebb és gazdagabb testvérenek eszébe jutott, hogy az öccse is segített neki, amikor pénzsűkében volt, így megkötötték a szerződés a két testvér között. A történet csattanóját, vagy ha úgy tetszik, rejtélyét a vendégünk, Balázs fejezi be.

Tibor hosszas monológját követően belépett az ebédlőbe Balázs, és figyelmesen bemutat-

kozott a jelenlévőknek. Ezt követően bemutatta a rejtélyes ügy epilógusát.

– Tibor jól elmondta az előzményeket. Én onnan folytatom, hogy öcsém, Zoltán a szerződés fejében az állatállományom 10%-át kapja meg. Így én voltam a gazdagabb, az öcsém csak az „inasom”. Ám ebben az évben már Zoltán a gazdagabb, pedig nem halt meg, és nem is tűnt el egyetlenegy állatom sem.

– Egyszerű, mint az 1 x 1 – vágta rá Gábor – Zoli egész egyszerűen lopja az állatokat!

– Nem igazán – felelte Balázs. – Gondosan végignézttem és –számoltam az állományt: egy sem hiányzik.

– Akkor csak érvényesült a természetes szelekció – érvelt Emese –, azaz meghaltak.

– Nem haltak meg – vágta rá Balázs.

– Akkor egyszerűen csak veszi Zoltán az új állatokat az ország különböző részein élő gazdáktól – mondta Hajnalka.

– Sajnos nem – reagált Balázs. – Zoltánnak csak az általam adott területe és állatai vannak, saját tőkéje nincsen. Kellemtlenül érzem magam, mert már olyan helyzet állt elő, mint-ha vendég lennék a saját farmomon.

– Tibor, neked van valamilyen ötleted? – kérdezte Gábor.

– Nincs. Úgy érzem, ez olyan esemény, amelyet csak a józan paraszti ész tudna felgöngyöltetni. Bálint, te mit szólsz hozzá?

Bálint komótosan kitöltötte az újabb rozét Gábornak, miközben szemlátomást kattogtak a fogaskerekek az agyában. Tibor kérdésére így reagált:

– Amíg ti egyszerű gondolatokat osztottátok meg Balázzsal, addig nekem eszembe jutott Jákob és Lábán története a Bibliából. A történet szerint Jákob csodálatos szerződést köt Lábánnal, miszerint Jákob szolgáltatás fejében megkapja Lábán tarka juhainak bizonyos részét. Lábán tarka juhainak részaránya sokkal magasabb, mint Jákobé.

A történet szerint azonban idővel mégis Jákob lett a gazdagabb. Úgy is mondhatjuk, hogy a történet egy paradoxon, amelyre számos misztikus magyarázat született, de egy matematikus – ha jól emlékszem, magyar származású – misztikum nélkül, egyszerű matematikai következtetéssel is megoldotta a bibliai rejtélyt.

– Izgalmas történet – mondta Gábor.

– És hogy oldotta meg a matematikus? – kérdezte Emese.

– Érvéle szerint Jákob sosem adta vissza a juhokat Lábánnak, ellenben ő minden évben – a szerződés értelmében – odaadta juhainak bizonyos (igaz, a kisebbik) részét Jákobnak.

- Frappáns történet, azonban ettől nem következik be a szám gyarapodása, vagy mégis? – kérdezősködött Tibor.

Bálint körültekintett a hallgatóságon, és válaszolt Tibor kérdésére:

- Lábán nem számol a természetes szaporulattal, ami hozzáadódik a szerződés értelmében Jákobnak adott juhok számához. Így idővel egyértelműen Jákob gazdagabb és persze nagyobb gazda is, mint Lábán.

Balázs kihúzza magát, és így válaszolt:

- Úgy érzem, ez igaz az én esetemre is. Hiszen minden évben egy lovat, egy tehenet és egy juhot visz el. És természetesen a szerződés értelmében nem figyeljük meg, milyen neműek az állatok. Így lehetett,

hogy a természetes szaporulat lévén gyarapodott az állománya. Ezért van az, hogy Zoltán már nagyobb gazdagsággal rendelkezik, mint én!

- Hogy én erre nem gondoltam! – reagált Gábor.

- Hiszen te nem is vagy matematikus... – mondta Hajnalka.

- Hát, de akkor is... – értetlenkedett Gábor.

Bálint közbeszólt:

- A történetet summázva kijelenthetjük, hogy nem minden esetben kell egészen összetett dologra gondolnunk, hanem csak ügyelni a részletekre, és egyszerű, józan ésszel gondolkodni, és persze nem elfelejteni a szerződés záradékait!

A kommentátor megjegyzése

A cím megválasztásának világos oka volt: minden egyes alkalommal figyelmesen olvasuk el a szerződést, különös tekintettel annak záradékaira. A történet alapja a Bibliából is ismert Jákob és Lábán paradoxona volt, amelyet Rényi Alfréd magyar matematikus oldott meg 1980-ban a *Természet Világa* folyóiratban. Az olvasóközönségre való tekintettel mellőztem a bonyolultabb matematikai apparátust, így elégedjünk meg annyival, amennyit a novellában bemutatam: Jákob minden évben kap egy állatot, amely párosodik a nála lévő állatokkal. És idővel olyan nagyra nő gazdasága, hogy megelőzi Lábánét is. Egy szó, mint száz: nem történt semmi természetfeletti, pusztán csak egyszerű logikusnak tűnő lépés. ■

Díszdiplomások 2018-ban

Fátrai Klára

■ Városunk idén is tisztelettel köszöntötte azon szakembereket, akik 50, 60, 65 vagy 70 évvel ezelőtt szerezték meg oklevelüket valamely felsőoktatási intézményben, szakterületükön több évtizedes eredményes munkát végeztek, és kivívták közösségük megbecsülését.

Júniusban a városházán a pedagógusnapon Csubákné Besesek Andrea alpolgármester köszönte meg az általános iskolákban hosszú éveken át végzett áldozatos munkát. Az ünnepi műsort Fördögh Gabriella együttese és a díszdiplomás tanítók iskoláiból érkező tanulók adták. Arany oklevélhez emléklapot kapott Havasi Ádámné, Mészáros Gyuláné, Vidra Árpád. Gyémánt oklevélhez emléklapot vett át: Jávör Zoltánné, Gömzsi Imréné, Takács Ernőné, Stefánovits Péter, dr. Solymosi János és Zórity Máttyás.

Augusztusban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Víz tudományi Kara rendezett ünnepi megemlékezést és diploma-átadást a jogelőd intézményben végzett felsőfokú szaktechnikusok számára. Dr. Bíró Tibor dékán köszöntőjében kiemelte, hogy a kar első évének végén olyan vízügyi szakembereket méltat, akik a jogelőd Felsőfokú Vizgazdálkodási Technikum első időszakában kezdték tanulmányaikat. Azóta az intézmény sokat változott, ám az ünnepeltek a kar történetének részei. Képzésük színvonalát jelzi, hogy sokan közülük kiegészítették diplomájukat, és szakirányú mérnöki végzettséget szereztek. A dékán hangsúlyozta: az új egyetemi kar elismeri elődei munkáját, és fontosnak tartja az alumni tagok életútjának figyelemmel kísérését, illetve a volt hallgatókkal történő aktív kapcsolattartást is.

Csubákné Besesek Andrea alpolgármester megköszönte, hogy a díszdiplomások hivatásukat méltón képviselték, munkájukkal elismerést hoztak a városnak is. Szilávik Lajos professzor, a Magyar Hidrológiai Társaság elnöke, az intézmény oktatója köszöntötte kortársait és szakmai ismerőseit. Arany díszoklevelet kaptak: Kornis Attila Andorné, Bohák Imre, Sajben András, Almacht Kálmán, dr. Kovács László, Gál József, Katics János, Kuncz Csaba, Polák Tibor, Szaszovszky Ferenc, Thuránszky Béla, Vadasfalvi János, Tőke Lajos, Kovács Ákos Tiborné, Arató Zoltán, Bagó Jenő, Balla Tibor, Binszki Józsefné, Dévai Istvánné, Géczy Gábor, Gocsál István, Harmat Péter, Ivaskó Lajos Rudolf, Juhász József, Kemer Sándor, Lendvai Zoltán Markó Zoltán, Melcher György, Petrity József, Polák Tiborné, Rónay István, Tarján Leventéné, Tóth Béla, Vajda Zoltánné, Váli Tibor Jánosné és Vármagy Jenő.

Szeptember 3-án az Eötvös József Főiskola tartott tanévnyitót, egyben díszoklevél-átadó ünnepséget. Dr. Szilágyiné dr. Szinger Ibolya rektorhelyettes az elsőéves hallgatóknak Eötvös József gondolatait is tolmácsolta: félig sem olyan fontos az, amit tanítunk gyermekeinknek, mint az, ahogyan tanítjuk. A díszdiplomás pedagógusokat a Pedagógusképző Intézet igazgatója, dr. Kanizsai Mária köszöntötte, munkájukat személyes kisiskolás élményeit megosztva köszönte meg.

A kitüntetettek nevében Vályi András saját versét hozta ajándékba az alma maternek. Versoraival int mindannyiunkat: „Az iskola, mely oktat és nevel, ha akarod, magasságba emel... Az ég óvjon minden iskolát!” Vidra Árpád aranydiplomás pedagógus életútjának felidézésével mondott köszönetet. Az elsőéves tanítóknak a képzeletbeli hátizsákban a gyer-

mekszeretet, a felkészültség, a folyamatos megújulni tudás kincseinek megőrzését javasolta. Arany diplomát vett át: Bálint Sándor, dr. Eleki János Gyuláné, dr. Tóth Szabolcsné, Halmi István, Halmi Istvánné, Havasi Ádámné, Jordán Gáborné, Korsós Mária Veronika, Mészáros Gyuláné, Mészáros Tibor Leventéné, Miskei Sándorné, Nagy Jenőné, Papszt Lajosné, Rohn Mátyásné, Sípos Miklósné, Török Györgyné, Vályi András Zoltán, Vida Ferencné és Vidra Árpád. Gyémánt diplomát kapott: dr. Solymosi János, Fekete József András, Gömzsi Imréné, Hlavati Andrásné, Pásztor Istvánné, Szűcs Antalné és Zórity Máttyás. Vas diplomások: dr. Bay Lászlóné, Gál István. Rubin diplomát vett át Kovács T. Sándorné.

AZ EJF jogelődjében, a bajai tanítóképzőben végzett tanítóknak a díszoklevelet dr. Szilágyiné dr. Szinger Ibolya nyújtotta át. Stefánovits Péter arany és gyémánt oklevelét volt intézményében, a BKMÖ Speciális Iskolájában vette át. Dr. Mándics Mihálynak a rubin oklevelet Csávolyon az iskola igazgatója adta át. Zagyva Tiborné és dr. Blandl Máttyás középiskolai tanár arany diplomáját az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán, Sugár János kertész-mérnök-tanár pedig a Szent István Egyetem Kertészettudományi Karán kapta meg. Kovács Józsefné és Budai Józsefné általános iskolai tanári diplomájához az SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kara által adományozott arany oklevelet ünnepélyes keretek között volt munkahelyén, a sükösdői általános iskolában kapta meg.

Díszdiplomások. Köszönettel és hálával követjük példájukat. Kívánunk számukra további hosszú, tartalmas éveket! (A beszámoló bővebb változatát honlapunkon olvashatják, ahol kapcsolódó képeket is találnak – a szerk.) ■

Kovácsoljunk! Az otthoni kenyérsütés fontosságáról

Szűnder Dezső

■ Az e havi rovatban kissé talán messziről indulok neki az elkészítendő ételnek – ami jelen esetben ismét a kenyér –, de szeretném kissé megvilágítani a kedves Olvasó előtt, miért is fontos, hogy lehetőségeink szerint saját magunk által készített, ellenőrzött élelmiszert fogyasszunk. Ha nem is törekedhetünk minden nap erre, de minden egyes lépés, minden mondat, de legfőképpen minden egyes nagy figyelemmel, olykor szeretettel készített étel közelebb vihet minket az egészségesebb élet-hez.

Biztosan vannak Olvasóink közül is olyanok, akik valamilyen érzékenységgel, allergiával küzdenek. Korunk népbetegségének is szoktuk nevezni ezt a fajta kórt, legyen az ételekkel, italokkal vagy különböző gyomnövényekkel kapcsolatos allergia. Ezek nagyon meg tudják keseríteni mindennapjainkat, külön odafigyelést kívánnak. Hogy miért is van ez? Az idősebbek talán sokszor emlegetik, hogy az ő idejükben bezzeg nem volt semmi ilyesmi, és talán igazuk is lehet ebben. Nem szabad azonban elfeledkeznünk róla, hogy 60-80 évvel ezelőtt bizony nem ilyen életet éltünk. Talán nem kell mindazt a változást részletesen elemezni, ami 60-80 év alatt megváltozott körülöttünk. Mivel ezeket a körülményeket nem, vagy csak minimális mértékben tudjuk megváltoztatni, kontrollálni, nem tehetünk egyebet, mint hogy mindenki, a saját életében saját maga felé fordulva, önmagára gondolva kezdi el a változtatást, amelynek révén egészségesebb, teljesebb, jobb életet élhet.

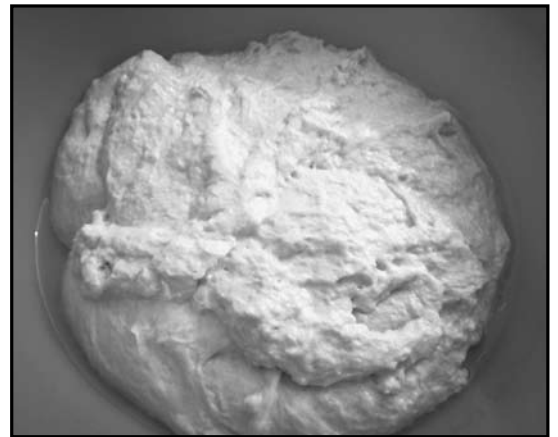
Mivel ez gasztronómiai rovat, elsősorban az ehhez kapcsolódó változtatási lehetőségeket fogom megosztani. Hiba lenne azt gondolni, hogy ez apró dolog. Az étel, ital, amelyet naponta 3-5 alkalommal fogyasztunk, nagyon fontos része az ember életének. Ebből nyerjük ugyanis azt az energiát, mely a napi munkánk során biztosítja számunkra a megfelelő kondíciót. Éppen ezért fontos, hogy ez megfelelő, ellenőrzött minőségű, hasznos táplálék legyen. Ha mindezt szem előtt tartjuk, igyekszünk odafigyelni rá, akkor nem csupán a mindennapunk lesz könnyebb, hanem megalapozhatjuk vele azt is, hogy a következő éveinkben kevesebb problémánk legyen, kevesebbet látogassunk orvost, és kevesebb gyógyszerre költünk.

Az egyik leggyakrabban előforduló érzékenység manapság a *glutén* szembeni intolerancia. Alattomos „kór” mindez, hiszen az ebben szenvedő ember egész addigi életét egy csapásra borítja fel. A következményei pedig jól ismertek: az érzés, amikor nem tudsz megenni egy finom vajás kiflit, egy szelet

rendes kenyeret stb. Nincs irigylésre méltó helyzetben az, aki ebben szenved. Essen szó azonban az okokról is, mert nyilvánvaló, hogy ez az állapot nem a semmiből alakul ki.

Mint már említettem, az érzékenységek nagy része megváltozott életkörülményeink miatt alakult ki az erre egyébként is hajlamosabbak között. Mit is jelent a „megváltozott körülmény”? Többek közt azt, hogy az életünk, a mindennapjaink jelentősen felgyorsultak. Felkelünk reggel, sietve isszuk a kávékat, rohanunk a munkahelyünkre, ahol szintén rohanva ebédelünk. Aztán munka után sietünk haza, mert számtalan dolgot kellene még elintéznünk, vacsorát készítenünk stb... Mindez pedig naponta ismétlődik. Ezt a felgyorsult tempót „lovagolta meg” kitűnő felismeréssel élelmiszeriparunk is. Elárasztottak bennünket kész, félkész ételekkel, melyek rapid megoldást kínálnak a problémára. (Szerintük.) Mindez akár megoldás is lehet, azonban nem árt azt végiggondolni, milyen áron. Mert amit megnyerünk magunknak időben egy-egy napon, azt könnyedén el is veszíthetjük, hiszen mindezzel az életünk is rövidebb lesz. Akarja ezt bárki is közülünk? Én biztosan nem... Mi lehet a megoldás? Nem egyszerű, de azért próbáljuk meg! Nem a tökéletességre kell törekedni, hanem arra, hogy minden egyes nap tegyünk valamit azért, hogy az eddigi életünkön változtatni tudjunk. Kerüljük az egyszerűnek tűnő, gyors megoldásokat, a félkész, kész ételeket, a minél több E betűből álló, adalékanyagokat tartalmazó hozzávalókat, a „hiperek” fagyasztópultjaiban kínált ételeket, a szezonon kívüli vagy láthatóan nagy tömegben termelt gyümölcsöket.

Mit válasszunk helyettük? Sokszor kapom a kérdést: akkor mit egyek helyette? Semmit? Dehogynem, csak figyeljünk arra, mit veszünk, mit eszünk. Főzzünk otthonunkban egyszerre többet olyan ételekből, melyeket adalékanyagok nélkül magunk is el tudunk készíteni. Ezek jó része fagyasztással kitűnően tartósítható. Az E betűs adalékok helyett válasszunk olyan ételízesítőket, mely egyáltalán nem tartalmaz ilyet, vagy tartsunk a hűtőládában készen az ilyen zöldségekből az őszi, téli időszakokra. Csak szezonban elérhető gyümölcsöket fogyasszunk! Nyáron például ne vásároljunk kilószámra banánt, narancsot, télen pedig ne keressük a görögdiányt. Végül: hogyan lehet kikerülni a permetezett gyümölcsöket? Biztos megoldás nincs, a hazai kereskedelemben, e tekintetben mindenki azt mond, amit akar.

Sajnos. Magam azt szoktam javasolni, hogy a piacokon például keressük azokat a szépkorú hölgyeket, urakat, akik csak néhány kiló vagy néhány darab gyümölcssel és zöldséggel állnak a stand túloldalán. Ráadásul velük még lehet egy jóízűt beszélgetni is. Hogyan kapcsolódik mindehhez az otthoni kenyérsütés? Végtelenül egyszerűen. Felgyorsult, megváltozott életünk a kenyérsütésre is rányomta bélyegét, aminek egyenes következménye egészségünkön is látszik. Az élelmiszeriparban nagy mennyiségben előállított, mesterséges élesztőkultúrákból készített élesztővel, rossz minőségű lisztből és rengeteg adalékanyag hozzáadásával készülő kenyereket fogyasztva idővel a napnál is világosabb, hogy nem lehet más a dolog vége, mint érzékenység. A kenyér valamely adalékanyagával szembeni érzékenységről, vagy szerencsésebb esetben „csak” gluténérzékenységről van szó. Miért a „csak” szó egy olyan intoleranciával kapcsolatban, mely komoly egészségügyi problémákat okoz, és sokunk életét megkeseríti? Azért, mert ezen bizony kis odafigyeléssel segíteni tudunk. Nem csak úgy, hogy (a könnyebb megoldást választva) teljesen gluténmentesen kezdünk el étkezni, és fogyaszthatatlan lisztkezből, különféle márkavezérelt lisztkeztítményekből készítünk kenyeret, hanem úgy is, hogy végre egyszer mi magunk nekiállunk kenyeret sütni úgy, ahogy nagyanyáink tették otthon, amikor gluténérzékenységről még csak hallani sem lehetett.

Kezdjünk is hozzá...

Minden kovással foglalkozó oldalon az első mondatok között találjuk a legnagyobb alapigazságok egyikét azzal kapcsolatban, hogy mi is kell a kenyérhez. 3 dolog összesen. Liszt, víz, só; ennyi és nem több. A hozzávalók minőségére érdemes odafigyelni, de néhány kenyér után bátran kijelenthetem, hogy a hiperekben kapható lisztkezből is lehet tisztességes kenyeret készíteni. Szánjunk rá 200-300 Ft-ot

kezdetben egy kilóra, mert szintén tapasztalat, hogy az első néhány próbálkozást nem mindig kíséri siker... Vízből érdemes ásványvizet választani, mégpedig egyszerű, mindenféle ízesítés és mellékíz nélkülit, nem kell itt sem a legdrágábbra törekedni, teljesen felesleges pénzkidobás. Végső esetben csapvizet is lehet használni, ezt azonban felhasználás előtt 2-3 órával engedjük ki, mert a benne lévő klór a kovászsav működését nagyon megzavarhatja. Ha sikerült beszerezni a lisztet, vizet, van otthon só és egy nagyon kevés árpamaláta vagy kristálycukor, akkor hozzá is kezdetünk a kovászsavhoz, első lépésként a saját kovászsav elkészítéséhez. Nem lesz túl rövid folyamat, viszont munkát nem nagyon, inkább csak odafigyelést igényel.

Mossunk el mosogatógépben vagy mosószerrel alaposan egy 7,5 dl-es üveget, majd szárítsuk meg!

1. nap: Mérjük ki 30 g teljes kiőrlésű rozslisztet és 30 g vizet az üvegünkbe, keverjük össze, csavarjuk rá a tetejét, majd egy egész kicsit lazítsunk rajta. Kovászsav készítéséhez az ideális hőmérséklet 25-30 °C között. Ez nyáron könnyedén biztosítható, télen helyezzük nyugodtan a radiátorunk, fűtőtestünk elé, de semmiképpen ne a tetejére.

2. nap: Nagyjából ugyanabban az időben, amikor előző nap indítottuk a kovászsavot, etessük meg ugyanannyi liszttel és vízzel, mint előző nap, tehát 30 g liszt + 30 g víz keverékével. Keverjük össze és az előző naphoz hasonlóan árjuk le.

3. nap: Nyáron elképzelhető, hogy ekkor már néhány buborék megjelenik a kovászsavban, ha nem, akkor sem kell megijedni. Etessük meg a már ismert mennyiségekkel, azonban most már naponta kétszer.

4. nap: A vízváltás. Ennek a napnak a végére már buborékok keletkeznek a kovászsavban. Ha nem így van, akkor valamit nem jól csináltunk. Etessük meg reggel és este a már ismert módon.

5. nap: Életbe lép az 1:1:1-es szabály. Napjában kétszer, mint az előző napokon, etessük a kovászsavot, azonban mostantól már annyi liszttel és vízzel, amennyi a kovászsav tömege. Ilyenkor célszerű új üvegbe kivenni a kovászsavot és azt etetni tovább, hogy az üvegünkben elférjen az anyag.

6. nap: tegyük azt, amit az ötödik napon.

7. nap: Etessük meg a kovászsavunkat kétszer, ha a második etetés után a kovászsavunk térfogata két-háromszoros lesz, akkor elkészültünk, van kovászsav, amely készen áll a sütésre.

Néhány hiba, melyet könnyedén elkövethetünk: - az üveg száját minden alkalommal gondosan töröljük le, mert ott könnyen penészgombák szaporodhatnak el, amire semmi szükségünk;

- ha lezárás után az üveg belső oldala bepárasodik, akkor lazítsunk az üveg zárásán, amíg a pára meg nem szűnik. Ez általában csak az első, második napon jellemző;

- ha túl sok a kovászsav, nyugodtan öntsük ki. Tudom, pocskolásnak tűnhet, de semmi szükségünk túl nagy mennyiségre, hacsak nem 10 főre sütünk, vagy éppen most készülünk pékséget nyitni;

- ha hetente egy kenyérmél kevesebbet készítünk, akkor a kovászsavot tegyük hűtőbe, etessük hetente 1-2 alkalommal az 1:1:1-es módszerrel, sütés előtt pedig 1-2 nappal naponta kétszer, hogy kellően megerősödjön és készen álljon a sütésre;

- etetéskor minden alkalommal várjuk meg, amíg a kovászsav megduplázódik, csak ezután tegyük hűtőbe;

- a készülő kovászsav kellemetlen, erjedt szagtól ne ijedjünk meg, természetes jelenség, ha azonban ecetes ez a szag, akkor az annak a jele, hogy a kovászsav éhes, túl melege van vagy kevés lisztet kapott. Korrigáljuk a hibát.

- a készülő kovászsavot a hetedik nap előtt tilos kóstolni!

Az elkészült kovászsavunk 100% hidratáltságú, teljes kiőrlésű rozskovászsav lesz. Ha már gyakorlatot szereztünk, kísérletezzünk bátran 60-120%-os kovászsavokkal is. Az én receptem 100%-os hidratáltságú kovászsavra van belőve, ha több/kevesebb a víz a kovászsavban, akkor a receptnél ezt értelemszerűen figyelembe kell venni. A rozskovászsav kellemesen savanykás ízű kenyereket eredményez, ha valaki nem kedveli ezt, készítse a kovászsavot sima fehér lisztből, de az elkészült bármilyen kovászsav kétszeri etetés után bármivé átethető. A heti kétszeri frissítés mindig úgy történik, hogy a hűtőből kivett kovászsavból kivesszünk egy adott mennyiséget, és ugyanannyi liszttel és vízzel keverjük össze. Tilos viszont kovászsav vagy kenyér készítésénél a kovászsav visszapótlása, azaz kivesszünk belőle 30g-ot, majd ugyanannyi liszt + víz keverékkel visszaetethetjük. A kovászsavot ezt nem érti, és néhány nap alatt tönkremegy. A kovászsavot tehát mindig csak kivesszünk, valamint hetente 1-2 alkalommal etethetjük a már ismert módon. Ha van erős kovászsavunk, akkor neki is kezdetünk az első kovászsavos kenyérünk elkészítésének. Szánjunk rá időt, inkább hévégén álljunk neki. Vegyünk ki a hűtős kovászsavunkból 30 g-ot, adjunk hozzá 150 g lisztet és 120 g vizet, keverjük össze, és hagyjuk a konyhapulton, amíg a kétszeresére nő. Ez fehér kovászsav esetében 8-10 óra, rozskovászsav esetén 6 óra. Az aktív kovászsav elkészülte előtt 1-2 órával keverjük össze 700 g lisztet 720 g vízzel, takarjuk le, és

hagyjuk állni az aktív kovászsav elkészültéig. Ez az autolízis folyamata, ami a kenyérünk gluténvázát erősíti. Keverjük össze a kovászsavot és a lisztes keveréket, kezdjük dagasztani, majd a dagasztás vége előtt 5 perccel adjunk hozzá 28 g himalája sót vagy 13-14 g konyhasót és 5g cukrot. Ne ijedjünk meg, ha a tészta lágynak tűnik, ilyennek is kell lennie!

Ha homogén a tészta, akkor takarjuk le, és 3 órán keresztül pihentessük kiolajozott tálban, közben 45 percenként hajtogassuk meg úgy, hogy az egyik oldalát kihúzzuk, és ráhajtjuk a tészta másik oldalára. A tálát elforgatjuk 90 fokkal, és ezt megismételjük. A 3 óra leteltével az utolsó hajtogatás után várunk 20 percet, majd kivesszük a tésztát, kézzel formázzuk, és a konyhapulton hagyjuk állni 30 percet. Ezután tetejével lefelé egy kilisztezett konyharuhára helyezzük, olyan formába, amilyenben sütni szeretnénk. 3 órát kelesztjük. A 3 óra elteltével bekapcsoljuk a sütőt 230 °C-ra, az üres sütőtálunkat a sütővel együtt forrósítjuk fel. Használhatunk jénait, öntöttvas edényt vagy bármilyen eszközt, amely a 230 °C-ot bírja, és van teteje is. Ha a sütő hőfoka elérte a 230 °C-ot, kivesszük az edényünket, a tésztánkat pedig óvatosan átfordítjuk a forró edénybe, rátesszük a tetőt, és 40-45 percen keresztül így sütjük. Utána levesszük a tetőt, majd további 25-30 percet 210 °C-on sütjük. Ezen mennyiségek használatával egy kb 1,5 kg-os kenyeret kapunk. Hagyjuk kihűlni rácson, jól szellőző helyen.

A tisztán kovászsavból, élesztő nélkül készülő kenyér elkészítési módja miatt gluténérzékenyek számára is fogyasztható. A hosszú ideig, türelemmel készülő kenyér belső gluténstruktúrája ugyanis merőben különbözik a gyors, élesztős technikával készülő kenyerekétől, ezzel segíti szervezetünket az étel kíméletes megemésztésében.

További hasznos információk a weben: <https://peklanyleszek.com>, illetve <https://kovaszlabor.blog.hu>. Életem első, igazi kovászsavos kenyere *Ormós Gabriella* szakértő segítségével nélkül nem készülhetett volna el. Köszönet érte ezúton is! ■